

TELEMARKS FORSKING

NOTODDEN

**Åse Vigdis Festervoll
Sigrid Straand**

**FRIVILLIG INNSATS
Mål og mening**

Rapport 11/2003
Telemarksforskning-Notodden

<i>Prosjektnavn:</i>	FRIVILLIG INNSATS Mål og mening
<i>Rapportnummer:</i>	11/2003
<i>ISBN:</i>	82-7463-106-4
<i>Oppdragsgiver:</i>	Frivillighetens samarbeidsorgan – FRISAM
<i>Kontaktperson:</i>	Avdelingsdirektør Terje Skjeldam
<i>Dato:</i>	07.07.03
<i>Prosjektleder:</i>	Forsker Sigrid Straand
<i>Medarbeidere:</i>	Forsker Åse Vigdis Festervoll
<i>Prosjektansvarlig:</i>	Direktør Odd Erik Johansen
<p>TELEMARKSFORSKING-NOTODDEN Senter for pedagogisk forskning og utviklingsarbeid Lærerskoleveien 35, 3679 Notodden</p> <p>Telefon: 35 02 66 99 Faks: 35 02 66 98 E-post: tfn@hit.no Web: www.tfn.no</p> <p>Tiltaksnr.: 966 009 012</p>	

INNHold

SAMMENDRAG.....	5
SUMMARY.....	7
1. FRIVILLIG SEKTOR	9
1.1 ET OVERBLIKK	9
1.1.1 Frivillige organisasjoner	9
1.1.2 Nasjonal frivillighetspolitikk	10
1.1.3 Nordisk frivillighetspolitikk	12
1.1.4 FRISAM	13
1.2 STORT MANGFOLD	14
1.2.1 Stor bredde og stor aktivitet	15
1.2.2 Ulike målsettinger og motstridende interesser.....	17
1.2.3 Rekruttering og endring.....	18
2. OFFENTLIGE FORVENTNINGER TIL FRIVILLIG SEKTOR.....	20
2.1 DET FRIVILLIGE KULTURLIVET	20
2.1.1 St.meld. nr. 61 (1991-92): Kultur i tiden.....	20
2.1.2 St.meld. nr. 14 (1999-2000): Idrettslivet i endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet.....	21
2.1.3 St.meld. nr. 38 (2002-2003): Den kulturelle skolesekken.....	21
2.1.4 Kultur – tidtrøyte eller luksus i moderne samfunn?	22
2.2 LIVSVID OG LIVSLANG LÆRING.....	23
2.2.1 Læreplan for grunnskolen (L97).....	23
2.2.2 NOU 2003:16 I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle.....	24
2.2.3 Oppvekst og læring	25
2.3 OPPVEKST OG FRIVILLIGE ARENAER	25
2.3.1 St.meld. nr. 39 (2001-2002): Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge	25
2.3.2 St.meld. nr. 39 (2002-2003): ”Ei blot til Lyst”. Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen.	27
2.4 BRUK FOR ALLE	27
2.4.1 St.meld. nr. 39 (200-2001): Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet.....	27
2.4.2 NOU 1998:18: Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene.....	28
2.4.3 St.meld. nr. 16 (2002-2003): Resept for et sunnere Norge. Folkehelsepolitikken og Inst. S. nr. 230 (2002-2003).....	30

2.4.4	<i>Det dystre budskap</i>	31
2.5	KULTUR GIR HELSE.....	31
2.6	LOKAL AGENDA 21	33
3.	FRIVILLIG SEKTOR – UDEKKEDE BEHOV?	35
3.1	UTDANNING I, AV ELLER OM FRIVILLIG SEKTOR	35
3.1.1	<i>FRISAMs rolle som tilrettelegger og brobygger</i>	35
3.1.2	<i>Opplæring for hvem? Om hva?</i>	35
3.2	ORGANISASJONENES OPPLÆRINGSBEHOV	36
3.3	FRIVILLIGHETSSENTRALENES OPPLÆRINGSBEHOV	38
3.3.1	<i>Opplæring for ansatte eller frivillige?</i>	38
3.3.2	<i>Om redskapsfagene</i>	39
3.3.3	<i>Utdanningsstruktur og –nivå</i>	39
4.	RELEVANTE UTDANNINGSTILBUD	40
4.1	DEN NORSKE KVALITETSREFORMEN	40
4.2	RELEVANTE UTDANNINGSTILBUD	42
4.2.1	<i>Høgskulen i Volda</i>	43
4.2.2	<i>Høgskolen i Bodø</i>	44
4.2.3	<i>Høgskolen i Lillehammer</i>	45
4.2.4	<i>Høgskolen i Telemark</i>	46
5.	ANBEFALING	48
6.	REFERANSER	49

SAMMENDRAG

Dette forprosjektet er gjennomført på oppdrag fra Frivillighetens samarbeidsorgan – FRISAM, som ønsket å få utredet behovet for formell kompetansegivende utdanning for frivillig sektor på høgskolenivå.

Rapporten er skrevet med bakgrunn i stortingsmeldinger og utredninger, tilgjengelige dokumenter og rapporter om emnet, kontakt med sentrale miljøer og enkeltpersoner og eksisterende studietilbud på nasjonalt nivå.

Behovet for kompetanseutvikling og videreutdanning innenfor frivillig sektor er formidlet til FRISAM både fra medlemsorganisasjonene i FRISAM kontaktforum, og fra daglige ledere og styrerepresentanter i frivillighetssentralene. Samtidig er tverrfaglig handlingskompetanse innenfor og på tvers av offentlig, frivillig og privat sektor etterspurt i flere dokumenter og offentlige utredninger fra ulike departement.

Målgruppen for eventuelle nye studietilbud er i utgangspunktet FRISAM kontaktforums medlemsorganisasjoner og tilsatte, og tillitsvalgte knyttet til frivillighetssentralene. Dersom det utvikles nye studietilbud, vil disse også ha relevans for et bredt spekter av andre aktører innenfor frivillig sektor.

Gjennom arbeidet med rapporten er det også avdekket behov for å kunne gi sentrale aktører i offentlig sektor et opplæringstilbud knyttet mot utfordringer i frivillig sektor, bl.a. for å oppnå sentrale mål formulert i en rekke offentlige meldinger og utredninger.

I tillegg til rapportens mål om å avdekke eventuelle behov for kompetansegivende utdanning og synliggjøre eksisterende relevante tilbud, peker rapporten også på sentrale temaområder for slik utdanning. For det videre arbeidet foreslås det et tett samarbeid mellom utvalgte høgskoler og FRISAMs regioner for nettverkssamarbeid mellom frivillighetssentralene. Rapporten foreslår også et nært samarbeid mellom FRISAM og FRISAMs søsterorganisasjoner i de nordiske landene i samarbeid med universitets- og høgskolesektoren, for å utvikle et nytt fagfelt knyttet til frivillig sektor.

Frivillig og frivillig sektor er begreper uten lang tradisjon i norsk språk og offentlighet. I Norge snakker vi like gjerne om folkelig engasjement, dugnad, kulturarbeid, folkeopplysning, fellesskap og lignende, som frivillig arbeid. Begreper som frivillig sektor og frivillig arbeid er hentet fra forskning og utredninger utenfor Norden, helst i USA og Europa. Men de frivillige organisasjonene har ikke hatt samme status og rolle som samfunnsdeltakere og samfunnsbyggere i disse landene som i Norge. I tillegg til etablering av studietilbud med fokus på frivillig sektor er det derfor også behov for å utvikle et fagfelt med felles begrepsapparat med utgangspunkt i norske og nordiske frivillige organisasjoner og strukturer, og som kan gi gjenklang i folks beskrivelse og opplevelse av egen frivillig innsats.

Utredningen konkluderer med følgende anbefalinger til FRISAM for videre arbeid:

- Det anbefales at FRISAM sentralt tar kontakt med Høgskulen i Volda med tanke på et utdannings samarbeid for frivillig sektor i løpet av studieåret 2003-2004. Målsettingen med denne kontakten er i første omgang en tilrettelegging av relevante eksisterende deltids etter- og videreutdannings-

tilbud innen ledelse, planlegging og forvaltningsfag for studenter fra frivillig sektor.

- Det anbefales at FRISAM sentralt, sammen med regionsnettverkene for frivillighetsentralene initierer et utdanningssamarbeid med Høgskulen i Volda, Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Telemark med tanke på regionvis utvikling av nettbaserte deltidsmoduler tilpasset behov i frivillig sektor, der frivillighetsentralenes regionale nettverkskonferanser kan inngå som fellesarena for studiesamlinger.
- Det anbefales at FRISAM med basis i regional studieutvikling av deltids-tilbud for frivillig sektor sammen med Høgskulen i Volda, Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Telemark, tar initiativ til å utvikle et nasjonalt utdannings- og FoU-nettverk på området.
- Det anbefales at FRISAM tar kontakt med sine nordiske søsterorganisasjoner med tanke på felles satsing på et FoU-samarbeid med nordiske universitets- og høgskolemiljø for å få utviklet et felles nordisk fagområde om og for frivillig sektor i Norden.
- Det anbefales at FRISAM tar kontakt med Kommunenes Sentralforbund for å drøfte felles kompetansebehov i forhold til samhandling mellom lokal frivillig og offentlig sektor.

SUMMARY

The present pilot project was commissioned by FRISAM (*Frivillighetens samarbeidsorgan* – Voluntary associations' cooperative organ), to investigate the need for formal education at tertiary level for the voluntary sector.

The report has been written on the basis of Parliamentary Reports (*Stortingsmeldinger*) and formal investigations, available documents and reports on the theme, contacts with key communities and individuals, and a mapping of existing study opportunities on the national level.

The need for competence development and further education in the voluntary sector has been presented to FRISAM both from its member organizations and in FRISAM's contact forum, as well as from managers of day-to-day activities and board members of the Voluntary Centres (*Frivillighetssentralene*). At the same time, cross-speciality executive competence within and across public, voluntary and private sectors has been asked for in several documents and formal investigation papers by various government departments.

The target group for possible new study offers will, as a point of departure, be member organizations and employees of FRISAM, and elected employee representatives connected with the Voluntary Centres. If new studies are developed, they will be relevant also for a broad spectrum of others, active within the voluntary sector.

Through our work on the report, we have also discovered a need for giving key personnel in the public sector a study opportunity directed at challenges within the voluntary sector, among other things to achieve the stated aims of a series of public reports and investigations.

In addition to the report's aim of identifying possible needs for formalized education and clarifying the existence of relevant opportunities for study, the report also points out central thematic fields for such education. As for the further development work, we propose a close cooperation between selected University Colleges and FRISAM's regional networks for the Voluntary Centres. The report also proposes a close cooperation between FRISAM and its sister organizations in the Nordic countries in cooperation with tertiary institutions of education, in order to develop a new specialist field connected to the voluntary sector.

Voluntarism/volunteerism and *voluntary sector* are concepts without a long tradition in Norwegian language and public consciousness. In Norway we just as well talk about popular engagement, neighbourly assistance, cultural activities, popular enlightenment, community spirit, and similar concepts when discussing "voluntary work". Concepts like "the voluntary sector" and "voluntary work" have been borrowed from research and reports from outside Scandinavia, particularly the US and Europe. But the voluntary organizations have not had the same status and role as social participants and society-builders in those nations. In addition to establishing a study opportunity focusing on the voluntary sector, it is therefore also necessary to develop a field of study with a shared set of concepts based on Norwegian and Nordic voluntary organizations and structures, that can also echo people's own descriptions and experiences of their own voluntary efforts.

The report concludes with the following recommendations:

- We recommend that FRISAM at the national level contact Volda University College (Høgskolen i Volda), with the aim of educational cooperation for the voluntary sector, in the course of the academic year 2003-2004. The aim of this is initially an adaptation of relevant existing part-time further/higher educational programmes within leadership, planning and management subjects, for the benefit of students from the voluntary sector.
- We recommend that FRISAM at the national level, together with the regional networks for the Voluntary Centres, initiate an educational cooperation with the Colleges of Volda, Bodø, Lillehammer and Telemark with the aim of a regionally based development of web-based part-time modules, adapted to the needs of the voluntary sector, where the regional network conferences of the Voluntary Centres can serve as a common arena for on-campus study sessions.
- We recommend that FRISAM, on the basis of regional part-time study developments for the voluntary sector take an initiative to develop a national educational and R&D network, in cooperation with the Colleges of Volda, Bodø, Lillehammer and Telemark.
- We recommend that FRISAM contact its Nordic sister organizations to make a common effort towards R&D cooperation between Nordic tertiary-level institutions, in order to develop a common Nordic specialty field about and for the voluntary sector in the Nordic countries.
- We recommend that FRISAM contact the National Association of Norwegian Municipalities (*Kommunenes Sentralforbund*) to discuss shared needs for increased competence in relation to the interaction between local voluntary and public sectors.

1. FRIVILLIG SEKTOR

1.1 ET OVERBLIKK

1.1.1 Frivillige organisasjoner

*”Norge er et land med mange **frivillige** organisasjoner og sammenlutninger. Totalt finnes det over 2000 landsomfattende organisasjoner på **frivillig** basis og over 8 millioner medlemskap i lag og organisasjoner. De **frivillige** sammenslutningene har ulike verdigrunnlag, organisering og arbeidsmåter, og representerer mangfold og et bredt spekter av aktiviteter. Det **frivillige** organisasjonssamfunn har i Norge gjennom over 150 år vært et felt for samfunnsdeltakelse og samfunnsengasjement.”*

Sitatet over er hentet fra brosjyren ”Frivillig innsats i Norge” utgitt av Frivillighetens samarbeidsorgan – FRISAM 2003, og gir et bilde av utgangspunktet for denne rapporten.

Frivillige organisasjoner har lange og stolte tradisjoner i Norge. Mange av dagens organisasjoner har røtter tilbake til demokratiserings- og nasjonsbyggingsprosesser på 1870-tallet, og kan ta æren for etablering av en lang rekke velferdsgoder som i dag er innarbeidet i offentlige tjenester og tiltak. Organisasjonene har gitt enkeltmennesker et fellesskap der de har kunnet dyrke egne interesser og utvikle egne evner, enten dette har vært for å bedre egen eller andres situasjon. Organisasjonene har gjennom dette gitt enkeltmennesker en mulighet for å påvirke samfunnsutvikling ut fra egne forutsetninger og behov.

Selv om organisasjonene og organisasjonslivet endrer seg, er det fremdeles slik at vi ofte velger formelle organisasjonsstrukturer rundt våre interesser og aktiviteter. Frivillige organisasjoner i Norge og Norden har gjennom dette hatt, og har fremdeles, en annen plass og rolle i demokrati- og nasjonsbygging enn det vi finner i resten av Europa og i USA.

Frivillig sektor er ikke en sektor i tradisjonell forstand, men en felles betegnelse på en lang rekke aktiviteter, tiltak og tilbud der frivillig arbeid og engasjement står sentralt. Det brukes også andre begreper for å definere dette samfunnsområdet, som ”den tredje sektor”, ”den ideelle sektor”, eller ”det sivile samfunn”.

Det første forsøket på en helhetlig framstilling av sektoren finner vi i NOU 1988: 17: Frivillige organisasjoner (Korvaldutvalgets innstilling). Denne utredningen bruker begrepet tredje sektor og definerer dette som:

”Den tredje sektor domineres av private, allmennyttige organisasjoner drevet på fellesskaplig, ikke-offentlig basis uten profitt eller egennytte som mål. Tredjesektorvirksomhet har en kollektiv forankring og utøves gjennom og videreutvikler de sosiale nettverk. Ofte vil betydelige deler av arbeidet i tredje sektor være ulønnet. Det kan også være nyttig å avgrense aktiviteten i tredje sektor fra individuell ubetalt virksomhet som vennetjenester, familie- og nabohep etc. som kan defineres innenfor en ”fjerde sektor” (husholdet).”

I innledningen til rapporten gjengis deler av et foredrag ved Finans- og tolldepartementet som ble holdt i forbindelse med oppnevningen av utvalget 30.august

1985. Sitatet sier både noe om den rolle det offentlige tillegger sektoren og de forventninger det offentlige har til sektoren:

”Utenfor den offentlige sektor spiller de frivillige, allmennyttige organisasjonene en sentral rolle. Dette gjelder bl.a. innen kulturlivet, helse- og sosialsektoren, idretten, ungdoms- og nærmiljøarbeid. De frivillige organisasjonene ivaretar også en viktig kritikerfunksjon i et demokratisk samfunn. Organisasjonenes rolle er drøftet i Langtidsprogrammet 1986-1989 (St.meld. nr. 83 for 1984-85) avsnitt 15.7, hvor det konkluderes: ”Det offentlige har i stadig større grad overtatt oppgaver fra de frivillige organisasjonene. Det er behov for en grenseoppgang av den framtidige ansvars- og oppgavefordelingen mellom frivillige organisasjoner og offentlige myndigheter.

Et viktig mål er å styrke samarbeidet mellom ulike frivillige tiltak og mellom disse og offentlig virksomhet.

De frivillige organisasjonenes store fortrinn er evnen til å engasjere og mobilisere et høyt antall mennesker i en meningsfylt og samfunnsnyttig virksomhet.”

Selv om utvalgets innstilling var enstemmig, hadde tre av utvalgets medlemmer (Bjørn Egge, Ole Gjems-Onstad og Harald Tronvik) en generell merknad til utvalgets arbeidsmåte. Disse medlemmene bemerker bl.a.:

”Et moderne medie-Norge trenger de frivillige organisasjoners ressurser for idealisme, omsorg og nye perspektiver. De kanalisere en kollektiv vilje til et aktivt og personlig samfunn der vi engasjerer oss i hverandre, ikke i konsum av ting og kunstige opplevelser. Korvald - utvalget er det første offentlige utvalg med særlig mandat å vurdere de frivillige organisasjoners rammebetingelser. Derfor har det fra flere hold vært uttrykt store forventninger til utvalgets utredning og anbefalinger.”

Disse medlemmene mener det er tatt for lite hensyn til organisasjonenes kritikerfunksjon i et demokratisk samfunn. I Finansdepartementets foredrag ved oppnevningen ble dette spesielt vektlagt (se over). Mindretallet sier videre:

”Med et slikt utgangspunkt kan vi ikke se at innstillingen er blitt tilstrekkelig dyptpløyende, selvstendig og kritisk.”

Sitatene over synliggjør kompleksiteten og mangfoldet i frivillig sektor. Sitatene synliggjør også et av hovedtemaene i debatten om frivillig sektor, nemlig hva som skal være styrende for det offentliges engasjement.

1.1.2 Nasjonal frivillighetspolitikk

Det tok flere år før dette arbeidet ble fulgt opp med mer forpliktende formuleringer i egne stortingsmeldinger. Først i 1997 fikk vi en egen stortingsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner; St.meld. nr. 27 (1996-97). I forbindelse med regjeringsskifte ble denne raskt fulgt av St.meld. nr. 44 (1997-98): Tilleggsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner, som i hovedsak stadfester føringene i St.meld. nr. 27.

St.meld. nr. 27 definerer frivillige organisasjoner som:

”medlemsbaserte sammenslutninger med et allmennyttig siktemål, en demokratisk styringsstruktur og et nasjonalt ledd som binder sammen lokale enheter. Innenfor meldingen faller også stiftelser med allmennyttige formål og økonomisk samvirke som ikke har fortjeneste som hovedformål. Også trossamfunn og livssynsorganisasjoner er tatt med.

Meldingen omfatter også frivillige tiltak, dvs. det store mangfoldet av virksomheter som eies eller drives av frivillige sammenslutninger. Eksempler på slike tiltak er barnehager, behandlingstilbud og bistandsarbeid. I noen tilfeller faller organisasjon og tiltak sammen, for eksempel musikkorps, selvhjelpsgrupper og idrettslag.”

Det skrives videre om bakgrunnen for meldingen:

”Regjeringen[mener]det er behov for en bedre samordning av departementenes tildelingspraksis. Videre er det behov for å finne fram til generelle tildelingsprinsipper som har gyldighet for hele statsforvaltningen, på tvers av departements- og sektorgrenser. Det er også behov for å finne fram til kontrollrutiner som er tilpasset særpreget i den frivillige virksomheten.

Fundamentet for frivillig virke er enkeltmenneskets engasjement gjennom medlemskap, økonomiske bidrag og aktiv innsats i lokalt foreningsliv og andre typer organisering. Når hensikten er å styrke den enkeltes engasjement, er det viktig at en størst mulig del av de statlige overføringene tilflyter lokalledene i de frivillige sammenslutningene.”

Meldingene framhever viktigheten av å opprettholde mangfoldet av frivillige organisasjoner og mener det offentlige har et ansvar for å stimulere dette mangfoldet. Meldingene fokuserer i denne sammenheng på virkemidler som de mener skal stimulerer lokale aktiviteter og deltakelse i demokratisk oppbygde sammenslutninger på lokalt nivå.

Stortingsmeldingene og den påfølgende debatt i Stortinget satte frivillig sektor på dagsorden i den offentlige debatten. Det er imidlertid et tankekors at oppfølgingen i stor grad kun fokuserer på hva det offentlige kan få ut av frivillig sektor i form av økt innsats for å nå overordnede velferds mål (se kap. 2). Dette avspeiler seg også i selve tittelen, ”Statens forhold til de frivillige organisasjonene”. Dette gir seg også utslag i at frivillighetspolitikk ofte diskuteres som forebyggende tiltak i forhold til helse- og sosialsektoren. Dette er tankevekkende fordi vi vet fra tilgjengelig forskning og statistikk at hovedtyngden av frivillig virksomhet er knyttet opp mot kultur, idrett og fritidsaktiviteter. Bare 12 prosent er knyttet opp mot helse- og sosialaktiviteter (se kap 1.2).

I den komparative Jon Hopkins-studien (norske tall gjengitt i Wollebæk, Selle og Lorentzen 2000) blir frivillig sektor i 24 land sammenlignet. I sammenligningen skiller Norge og de nordiske landene seg ut. Studiene viser at Norge er blant de land i verden der det frivillige liv har størst samfunnsmessig betydning, både økonomisk og politisk. Studiene viser også at hovedtyngden av norsk frivillighet ligger på det meningsbærende og ytrende feltet, mens tyngden av frivillighet i for eksempel USA, består i produksjon av sosiale tjenester.

Det offentlige følger likevel bare i begrenset grad opp sine egne målsettinger om å støtte lokal frivillig virksomhet. Manglende oppfølging gjelder både i forhold til

nødvendig kunnskapsinnhenting og i forhold til tilskuddsordninger som treffer lokale aktiviteter. Et unntak i denne sammenheng er FRIFOND som bidrar med betydelige midler (overskudd fra tippemidlene) til lokal frivillig aktivitet med, blant og for barn og ungdom innenfor idrett, kultur og andre fritidsaktiviteter.

Staten bevilger også midler til lokal aktivitet gjennom ordninger som Musikkverkstedsordningen, rettet mot lokal aktivitet innenfor rytmisk musikk, og Voksenopplæringsmidlene, som går til opplæring av voksne (over 14 år) i regi av frivillige organisasjoner. Voksenopplæringsmidlene har imidlertid blitt sterkt redusert de siste årene, og hele ordningen er nå under revisjon.

Utover dette bevilger staten midler til de nasjonale organisasjonene etter litt ulike kriterier avhengig av departementstilknytning. Midlene til barne- og ungdomsorganisasjonene fordeles fra Barne- og familiedepartementet gjennom LNU (Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner) etter strenge dokumentasjonskrav for medlemstall og aktivitet på lokalt nivå. Midlene til for eksempel musikk- og teaterorganisasjoner og idretten, fordeles fra Kulturdepartementet, dels gjennom Norsk kulturråd, Norsk amatørteaterråd og Norges Idrettsforbund etter andre og mer sammensatte kriterier, der også sedvane og skjønn spiller en sentral rolle. Felles for tildelingene er imidlertid at dette er støtteordninger som går til organisasjonenes sentralledd. Det er ofte vanskelig å følge midlene ut til virksomhet i det enkelte lokalsamfunn. Selv om disse midlene kommer den lokale aktiviteten til gode gjennom overordnet organisasjons- og interessearbeid, går lite av midlene direkte til lokal aktivitet.

I tillegg til denne støtten som kalles grunnstøtte, bevilger det offentlige også målrettede prosjektmidler der frivillige organisasjoner mottar støtte i forhold til konkrete prosjekter ut fra politiske målsettinger i de ulike departement.

Kunnskapsgrunnlaget for det offentliges beslutninger på dette området er imidlertid ofte overfladisk. I følge flere forskere, bl.a. Tjelflaat og Clifford (1999) finnes det kun fragmentariske kunnskaper om frivilligheten i lokalsamfunnet, til tross for at det er nettopp på lokalplanet frivilligheten utfolder seg. Det finnes heller ikke spesifikke kunnskaper om organisasjonenes demokratiske funksjon og organisasjonsinterne prosesser. De fleste studiene har et makroperspektiv med surveyundersøkelser i forhold til enkeltindivider. Dette framstiller organisasjonene som mer statiske og mindre endringsorienterte enn det de i virkeligheten er. Vi mangler derfor vesentlige kunnskaper om prosesser og aktiviteter utover aktørnivået, noe som tolkning av tilgjengelig statistikk og faktakunnskap lider under.

1.1.3 Nordisk frivillighetspolitikk

Ved konferanseåpningen av den nordiske konferansen om den frivillige sektors bidrag til integrasjon av flyktninger og innvandrere i Norden, Oslo 29. november 2002, uttalte statsråd Svein Ludvigsen (formann for samarbeidsministrene i Nordisk Ministerråd) følgende om de frivillige organisasjoners betydning:

”Vi som driver det nordiske regjerings samarbeidet er veldig glade for at engasjerte mennesker på så mange områder har tid og overskudd til å delta og drive et slikt mangfold av organisasjoner som vitterlig finnes. Dette er en viktig del av det nordiske demokrati, den norske velferdsmodell og den nordiske identitet.

Frivillige organisasjoner har vært viktige aktører i utviklingen av våre velferdssamfunn. Jeg vil hevde at de frivillige organisasjoner er en forutsetning for et levende demokrati. Ja, i de nordiske samarbeidsministrenes beslutning om "Ny Nordisk Dagsorden" – altså om det framtidige nordiske samarbeidet – fremheves det at samarbeidet mellom myndigheter og frivillige organisasjoner er en viktig del av sikringen av de nordiske lands sosiale integrasjon og stabilitet. Vi understreket i vår beslutning at den demokratiske dialog i samfunnet må omfatte alle berørte nivåer: Regjeringer, politiske partier, frivillige organisasjoner, faglige sammenslutninger etc.

Det å kunne påvirke og ha innflytelse over sin egen hverdag, enten det er i forbindelse med nabolaget, skolen, kulturaktiviteter eller på det politiske planet, er svært viktig for enkeltmenneskets velbefinnende og selvrespekt. Organisasjonene har også kontakt med grasrota og kan fange opp signaler blant folk på en helt annen måte enn det myndighetene evner. Ved å formidle folks erfaringer og meninger er organisasjonene viktige bidragsytere til myndighetenes arbeid. Samtidig kan organisasjoner sette i gang aktiviteter og tiltak på andre måter enn det myndighetene har mulighet til.

Frivillige organisasjoner har ikke kun betydning som aktører i forhold til lokale og sentrale myndigheter. De er også viktige møteplasser, der samvær og deltakelse har en egenverdi utover organisasjonenes primære formål. Organisasjoner gir identitet, tilhørighet og selvillit."

Det finnes forskjeller mellom de nordiske landene både i måten frivillig arbeid organiseres på og i måten frivillige organisasjoner samarbeider med og støttes av det offentlige. Norden er likevel relativt homogen i en internasjonal sammenheng.

I forordet til artikkelsamlingen "Frivillighedens utfordringer – nordisk forskning om frivillig arbejde og frivillige organisasjoner", redigert av Lars Skov Henriksen og Bjarne Ibsen (Henriksen og Ibsen 2001), peker de nordiske lederne fra FRISAM i Norge, Forum för Frivillig Socialt Arbete i Sverige, Medborgararenaen i Finland og Center for frivillig socialt arbejde i Danmark på den store utfordringen som ligger i å omsette tilgjengelig viten på dette området til språk og begreper som gir mening for videreutvikling av frivillig arbeid i Norden. Det hevdes at det finnes et fellesnordisk behov for fagutvikling og kompetanseheving, koordinering og samarbeid om opplæringstiltak på dette området. Dette utviklingsarbeidet er nå i startfasen, bl.a. gjennom et fagutviklingsprosjekt om kulturkompetanse og frivillig sektor ved nordiske universitet og høyskoler med støtte fra Nordisk Råd gjennom Nordplus-ordningen (se kap. 4.2.4).

1.1.4 FRISAM

FRISAM er et ektefødt barn av statens ønske om å bidra til bedre og tettere samarbeid med og mellom frivillige strukturer; - og like viktig, det offentliges ønske om å få del i den kraften som ligger i frivillig arbeid. FRISAM ble først opprettet som prosjekt i 1995, og hadde prosjektstatus fram til 1.1. 2000 da det ble etablert som en permanent struktur. FRISAM er i dag administrativt underlagt Sosial- og helsedirektoratet, Avdeling for frivillighet og samarbeid.

Avdeling Frivillighet og samarbeid skal bidra til økt samarbeid mellom frivillige organisasjoner og offentlige instanser i det lokale forebyggende og helsefremmende arbeid. Videre skal arbeidet i avdelingen fremme utvikling og formidling av kunnskap og bruk av virkemidler i dette arbeidet, og legge til rette for bedre samspill. Avdelingen skal også stimulere og videreutvikle bredden i det frivillige, sosiale, humanitære og nærmiljørettede arbeidet.

FRISAM består i dag av et styre, et kontaktforum og et senter. Styret er oppnevnt av departementet, har driftsansvaret for FRISAM senter og forvalter statsbevilgningene til frivillighetssentraler gjennom tildeling og oppfølging.

FRISAM Kontaktforum er en møteplass for frivillige organisasjoner og offentlige instanser. Forumet skal fremme samarbeid og dialog mellom frivillige organisasjoner og styrke deres kontakt med det offentlige. FRISAM Kontaktforum har vist seg å dekke et behov hos de frivillige organisasjonene, og medlemstallet er økende. Kontaktforumet består våren 2003 av ca. 50 medlemmer som til sammen representerer i underkant av 300 organisasjoner. Organisasjonene er svært forskjellige og spenner fra store organisasjoner som Norges Idrettsforbund og Røde Kors til små selvhjelpsorganisasjoner som Gjeldsofferalliansen og Straffedes organisasjon i Norge. Selv med økende medlemstall står fremdeles mange organisasjoner utenfor denne møteplassen. Noen organisasjoner har valgt å følge arbeidet i kontaktforumet som observatør, andre velger å stå helt utenfor samarbeidet.

En gjennomgang av Kontaktforumets arbeid viser at det er mye fokus på forebyggende arbeid knyttet til helse- og sosialsektoren. Men forumet tar også opp sentrale problemstillinger og mer overordnede spørsmål som gjelder frivillighetspolitikken generelt.

1.2 STORT MANGFOLD

Forskere som Per Selle, Håkon Lorentzen, Dag Wollebæk og andre har de siste årene gitt oss gode tall og fakta om det generelle omfanget av frivillighet og enkeltindividers forhold til frivillige organisasjoner og frivillig virksomhet. Vi mangler som nevnt likevel fremdeles kunnskap om frivilligheten i lokalsamfunnet.

Gjennom følgeforskningen av frivillighetssentralene har Institutt for samfunnsforskning (ISF) bidratt med bred og god kunnskap om både etablering, drift og utfordringer knyttet til landets frivillighetssentraler. I den forbindelse kommer de også med interessante betraktninger rundt frivillighetssentralenes plass og rolle i frivillig sektor mer generelt. I rapporten "Frivillighetssentralen. Resultater, erfaringer, forandringer" (ISF Rapport 2003:4) konkluderer de slik:

"Ordningen med frivillighetssentraler er et eksempel på hva en kan få til når statlige midler av betydelig omfang settes inn for å utløse frivillig innsats. Ville virkningen ha vært større dersom midlene var blitt brukt for å styrke eksisterende aktiviteter i organisasjonene, og ikke for å skape nye? Er en "avkastning" på 2-3 årsverk frivillig arbeid per betalt et tilfredsstillende resultat?(...) Svaret kommer an på øynene som ser.

Men det er grunn til å minne om at frivillig sektor i Norge under ett produserte ca 126 000 frivillige årsverk i 1998, til en lønnsverdi av ca

31 milliarder kroner (Sivesind med flere 2002). Helse- og sosialfeltet hadde samme år ca. 20 prosent av alle frivillige medlemskap, men bare ca. 12 prosent av den frivillige, ubetalte innsatsen, altså rundt 15 000 årsverk. Frivillighetssentralenes samlede innsats på 637 årsverk i 2001 utgjør altså et relativt beskjedent innslag. Dersom den totale innsatsen på 15 000 årsverk skulle ha vært koordinert av betalt innsats på samme måte som sentralene, ville dette i beste fall ha krevd ca. 5 000 årsverk. Tallene er egnet til å illustrere at frivillighetssentralene, med den strukturen og virkemåten de har hatt til nå – i stor målestokk neppe kan være noe egnet redskap for å utløse ny, frivillig innsats, eller koordinere en eksisterende. Denne oppgaven håndterer de frivillige organisasjonene best selv.”

Forskningen viser oss at mer enn halvparten av befolkningen er frivillige innenfor et bredt spekter av aktiviteter og tiltak. Men utviklingen av frivillig sektor slik den kan leses ut fra tilgjengelig statistikk kan tolkes på flere måter, og vi vet i dag for lite til å si noe bastant om frivillig sektors indre liv og virke, de individuelle drivkreftene og den samfunnsmessige betydningen av lokalt frivillig engasjement. Statistikken viser imidlertid at organisasjonstypene endres over tid og at vi i dag velger organisasjoner mer etter egne fritidsinteresser. Selv om forskningen viser at vi tidligere i større grad var tilsluttet organisasjoner med en helhetlig og overordnet ideologi, kan vi likevel ikke si at folk er mindre samfunnsengasjert nå enn før fordi det nå velges organisasjoner med snevrere mål og mindre tydelig ideologisk overbygning.

Rapporten ”Levende lokalsamfunn” (Østeraas 2002) som oppsummerer Frivillighetsåret 2001 med basis i manifeste fra 276 kommuner, peker nettopp på at folk er engasjerte, at de vil gjøre noe for andre, at de er opptatt av helhet og fellesskap.

Tallene viser at 2 480 000 nordmenn er aktive frivillige. Hovedtyngden av den frivillige innsatsen foregår i frivillige organisasjoner (126 000 årsverk). I tillegg legges det også ned betydelig frivillig innsats i nærmiljøet knyttet til skoler, barnehager, borettslag og lignende. I boken ”Levende lokalsamfunn” (Østeraas 2002) kan vi lese:

”I gjennomsnitt legger hver frivillig ned i underkant av ti timer frivillig innsats i måneden. Slår man alt sammen, utføres det 156 900 frivillige årsverk. Til sammenligning utføres det ca. 57 000 årsverk på de somatiske sykehusene, og ca. 100 000 årsverk i detaljhandelen (Statistisk sentralbyrå).”

1.2.1 Stor bredde og stor aktivitet

Norsk frivillighet preges av mangfold. Selv i små kommuner finnes det et stort antall organisasjoner. Det er ikke uvanlig at kommuner med 4-5000 innbyggere har kontakt med rundt 2-300 organisasjoner. Dette kom bl.a. fram i forbindelse med prosjektet ”Levende bygder og godt bymiljø” (Festervoll 2000). I tillegg kommer en lang rekke lag og foreninger som ikke har behov for kontakt med kommunen.

Men selv om det er vanskelig å få oversikt, går det an å si noe generelt om lokalt organisasjonsliv. I følge boken ”Levende lokalsamfunn” (Østeraas 2002) viser

manifestene fra kommunene at organisasjonsmangfoldet er bygd over samme lest, både i virksomhet, funksjon og samfunnsposisjon:

”Formulert i byråkratisk språk ser mangfoldet av frivillige organisasjoner i lokalsamfunnet omtrent slik ut (hentet fra Hjelmeland kommunes manifest):

- 1. Kunst/husflid/tradisjonar*
- 2. Musikk/drama*
- 3. Idrett/trim/friluftsliv*
- 4. Kristent lagsarbeid*
- 5. Helse/sanitet/eldrelag*
- 6. Dugnad (forsamlingshus, idrettslanlegg)*
- 7. Frivillige tenester for einskildpersonar og grupper*

Manifestene viser at organisasjonsmangfoldet i alle kommuner, uansett størrelse, beliggenhet og næringsstruktur, dekkes av denne listen. Når det finnes mange organisasjoner i en kommune, blir ikke listen lengre. Det blir bare flere organisasjoner under hvert punkt.”

Tjelflaat og Clifford skriver i boken ”Ansvar eller egeninteresse” (1999) om samme tema:

”At enkelte organisasjoner og organisasjonstyper kan ha en sosialt ”skjev” rekruttering sier lite om den frivillige sektorens integrerende egenskaper sett under ett. ”Det integrerte samfunnet” på det lokale planet kan være like godt tjent med en flora av organisasjoner som hver for seg rekrutterer noe ulikt, hvis resultatet totalt sett er at de fleste som er motivert for frivillig innsats, kan finne noe å engasjere seg i. Samme argumentet gjelder for hele samfunnet sett under ett. Hvis det finnes et bredt, sammensatt og variert ”tilbud” av frivillige organisasjoner, vil frivilligheten i sin helhet framstå som en integrerende arena selv om rekruttering til enkelte av organisasjonene bærer preg av seleksjonsfaktorer.”

Det hevdes i flere forskningsrapporter og årsrapporter fra sentrale organisasjoner at organisasjonene sliter mer nå enn de gjorde noen tiår tilbake. De fleste peker videre på at det er vanskelig å få folk til å påta seg tillitsverv. Mange peker også på problemet med å finne egnede steder å være, og for noen er økonomien trang. Dette er uten tvil reelle problemer, men det er sjelden at disse problemstillingene settes inn i en større sammenheng, og belyses ut fra andre utviklingstrekk enn frivillig sektor selv.

I boken ”Det nye organisasjonssamfunnet” (Wollebæk og Selle 2002) gis det en gjennomgang av utviklingen i et historisk perspektiv. Et av hovedtrekkene i denne utviklingen er en sterk økning i organisasjonstettheten fra 1960 og fram til i dag. Hovedtyngden av denne økningen er innenfor det forskerne kaller fritidsorganisering som for eksempel musikk, idrett og ulike hobbyaktiviteter. Men disse nye organisasjonene får sine medlemmer og tillitsvalgte fra den samme befolkningen som tidligere. Det er bare flere tilbud å velge mellom, noe som kan bety flere oppgaver for den enkelte.

Et annet sentralt trekk er at det i dag finnes konkurrerende tilbud i regi av både offentlige og kommersielle aktører. Tradisjonelle frivillige organisasjoner er avhengig av medlemmer og driver kontinuerlig ”markedstilpasning”. Dette gjenspeiles bl.a. i språkbruken der organisasjonene i dag **tilbyr** aktiviteter og ser på potensielle medlemmer som **brukere**. Dette er samme språkbruk som brukes både av det offentlige og av kommersielle aktører. På et høyere nivå kan derfor tilbudene sammenlignes som likeverdige og konkurrerende innenfor et marked. Men selv om tilbudene kanskje ser like ut på utsiden, er de vesensforskjellige fra innsiden.

Tilbudene i offentlig regi drives av ansatte og krever lite av deltakerne utover deltakelse i aktivitetene. Noen tilbud forutsetter en viss deltakerbetaling. Kommersielle tilbud drives også av ansatte, men krever betaling som dekker faktiske utgifter pluss fortjeneste. Frivillige tilbud drives av frivillige eller av ansatte og blir finansiert av frivillig innsats.

Når det offentlige kommer med konkurrerende tilbud som både koster mindre og krever mindre arbeid og innsats fra deltakerne, er det mange som velger dette som alternativ til frivillige aktiviteter. Eksempler på slike offentlige tiltak er frivillighetssentralene, musikk- og kulturskolene, tilrettelagte tilbud etter skoletid og lignende.

Denne type offentlige tilbud trenger likevel ikke å komme i konkurranse med de frivillige organisasjonene. Vi finner mange gode eksempler på at offentlige tilbud som musikk- og kulturskoler, frivillighetssentraler m.fl. er blitt viktige ressurser og samarbeidspartnere for de frivillige organisasjonene på områder som administrativ hjelp, møtelokaler, arrangementssamarbeid, rekruttering av kvalifiserte hjelpere, instruktører og pedagoger m.m. Disse eksemplene forteller samtidig at for å lykkes i denne type samarbeid på tvers av offentlige og frivillige strukturer forutsettes det kunnskap om hverandre, tillit til hverandre, vilje til samarbeid og kontinuerlig dialog. For å lykkes i dette arbeidet bør derfor det offentlige påta seg ansvar for kontinuitet og vedlikehold ettersom frivillige aktører ofte skifter og ildsjeler brenner ut.

1.2.2 Ulike målsettinger og motstridende interesser

Utover at frivillige organisasjoner drives på frivillig basis, ofte gjennom utstrakt frivillig arbeid innenfor demokratiske organisasjonsstrukturer, er det lite som er felles på tvers av organisasjonene. De fleste organisasjonene gir stort sett sine medlemmer innflytelse og medvirkning alt etter deres innsats, men vi finner også organisasjoner med passive medlemmer kun med økonomiske bidrag og moralsk støtte som innsats.

Som det framgår av oversikten i kap. 1.2.1 favner de frivillige organisasjonene et bredt spekter av aktiviteter, interesser, tiltak og tilbud. Vi finner eksempler på organisasjoner som driver helt parallelt, og vi finner organisasjoner som jobber mot svært forskjellige og kanskje motstridende mål. Noen organisasjoner er opptatt av å organisere aktiviteter, andre av å hjelpe andre, og noen av å hjelpe seg selv. Noen organisasjoner ønsker ikke å samarbeide med det offentlige, noen ønsker offentlig støtte, og noen har som mål at det offentlige skal gi bedre tilbud og kanskje overta hele eller deler av arbeidet de frivillige gjør i dag. Det finnes i dag organisasjoner nesten for enhver interesse. Det lokale organisasjonslivet er også

svært dynamisk ved at organisasjoner opprettes og legges ned etter medlemmenes ønsker og behov.

Når det offentlige i sin frivillighetspolitikk fokuserer så sterkt på behovet for å utløse frivillig innsats for å løse samfunnsmessige behov kan dette gå på tvers av frivilliges genuine drivkraft. Folk engasjerer seg i frivillig arbeid av lyst – ikke av plikt. De engasjerer seg fordi de brenner for noe, eller fordi de ser at de må samarbeide med andre for å oppnå egne mål. Folk er villig til å stille opp og hjelpe både andre og seg selv.

Men arbeidet med denne rapporten har avdekket at det offentliges fokus på frivillig arbeid som hjelp til andre ikke alltid oppfattes på samme måte blant frivillige som i det offentlige. Mange som jobber innenfor kultur, idrett, miljø og mer hobbypregede aktiviteter ser ikke alltid på eget arbeid som frivillig arbeid. Som en av deltakerne på et møte sa:

”Nei, jeg driver jo ikke frivillig arbeid. Når jeg jobber i Foreningen Norden, så gjør jeg det fordi jeg er interessert i det arbeidet. Nei, frivillig arbeid er å hjelpe andre.”

Denne mannen var formann i en lokal forening og hadde nettopp gjennomført en stor nordisk samling med flere hundre deltakere. Han hadde hatt ansvar for innkvartering, program og gjennomføring og hadde lagt ned et betydelig antall timer frivillig arbeid gjennom et helt år.

1.2.3 Rekruttering og endring

Forskerne peker på at det skjer endringer i de frivillige organisasjonene som kan knyttes til ulike prioriteringer innenfor ulike aldersgrupper. Tradisjonelle organisasjoner har i dag flest voksne medlemmer og det er synkende rekruttering blant ungdom og unge voksne. Dette kan skyldes samfunnsmessige årsaksforhold utenfor organisasjonene, bl.a. knyttet til sosial og geografisk mobilitet. Unge voksne flytter mye i forbindelse med utdanning, etablering av familie og etablering i arbeidslivet. Det kan også skyldes endringer i selve organisasjonslivet, knyttet til valg av organisasjonsform for egne interesser.

Det finnes i dag for lite kunnskap om hva som faktisk skjer på lokalplanet i form av tilslutning til eller frakobling fra tradisjonelle organisasjoner. I rapporten ”Ansvar eller egeninteresse” (Tjelflaat og Clifford 1999) skriver de bl.a.:

”Det har vært en mangel på studier der det er mulig å få sikrere kunnskap om hvem de frivillige er, og hva de selv legger i den frivillige aktiviteten de er med på. En kan tenke seg at mangelen på slik kunnskap er en av grunnene til at vi har en tendens til å bekymre oss for frivillighetens framtidsutsikter. Mangelen på god kunnskap om de frivillige kan med andre ord gi næring til forestillingen om en mindre livskraftig frivillig sektor.”

Erfaringene fra organisasjonslivet viser at for noen organisasjoner går aktivitet og interesse i bølger over tid. Korpsbevegelsen som har slitt med nedgang i medlemstallet de siste tiårene har de siste to årene sett en økning i aktivitet og interesse. Likeledes ser vi økende aktivitet og oppslutning om amatørteatervirksomhet innenfor organisasjoner som Noregs Ungdomslag og andre teaterorganisasjoner.

Vi kan også se geografiske forskjeller, der samme type aktivitet kan gå opp i en region og ned i en annen.

Tjelflaat og Clifford (1999) som har undersøkt frivillig innsats blant unge voksne skriver bl.a.:

”Erfaringer fra barndommen eller ungdomstiden synes å være av vesentlig betydning for frivillig aktivitet i voksen alder og for overføring av denne aktiviteten til egne barn.”

Tjelflaat og Clifford mener at erfaringene fra barndommen knytter seg spesielt til opplevelsen av å bli gitt ansvar, av selv å kunne yte noe, og gjennom dette oppleve et styrket selvbylde. Deres undersøkelse gir ikke grunnlag for å hevde at unge voksne er mindre opptatt av frivillig arbeid før enn nå, heller at det er flere aktører som etterspør deres frivillige arbeid nå enn før.

2. OFFENTLIGE FORVENTNINGER TIL FRIVILLIG SEKTOR

Videreutdanning for frivillighet bør utvikles i tråd med formulerte behov og overordnede faglige og politiske målsettinger. Mange offentlige utredninger og stortingsmeldinger peker nettopp på behov for samordning av frivillig aktivitet i forhold til offentlige tjenesteområder innen kultur, idrett, utdanning, oppvekst, sosial- og helse og lokal planlegging. I det følgende presenteres et utvalg sentrale offentlige tilrådinger, utredninger og uttalelser på området. Selv om det vesentlige ansvaret for statens kontakt med frivillig sektor er lagt til Avdeling for frivillighet og samarbeid i Sosial- og helsedirektoratet, er det, som det framgår av teksten under, også flere andre departement som legger føringer på og har forventninger til frivillig sektor.

2.1 DET FRIVILLIGE KULTURLIVET

2.1.1 *St.meld. nr. 61 (1991-92): Kultur i tiden*

St.meld. nr. 61 (1991-92) slo fast at kulturpolitikken for 90-årene måtte være sektorovergripende og komme flest mulig mennesker til gode. Meldingen slo videre fast at alle bør ha mulighet til å delta i ulike kulturaktiviteter.

I et eget kapittel om det frivillige kulturlivet heter det innledningsvis:

”Kulturell overlevering og læring er likevel utenkelig uten høy grad av frivillig medvirkning og personlig ansvar. Felles normer og verdier, kunnskaper om hvordan arbeidsoppgaver skal løses og om det nære miljøet, dvs. deler av det vi ofte kaller kulturarven, formidles gjennom nære sosiale relasjoner som familie, venner og organisasjonslivet.

Det er vanskelig å avgrense begrepet frivillig kulturarbeid. Det omfatter enkeltmenneskers innsats og skjer like ofte i uorganiserte som i organiserte former. Det som er typisk for det frivillige arbeidet, er at det skjer ubetalt, og at den enkelte ofte har utgifter forbundet med sin deltakelse. Drivkraften bak alt frivillig kulturarbeid er interesse, engasjement og glede.

De frivillige organisasjonene har en lang historie i vårt land. I mer enn 150 år har de fremmet medlemmenes interesser på ulike samfunnsområder. Like viktig er den demokratibyggende funksjonen som organisasjonene og de brede folkebevegelsene har hatt. I norsk kulturliv spiller de frivillige organisasjonene en rolle som det offentlige verken bør eller kan overta. De er generelle kulturbærere og verdiformidlere og er derfor også betydningsfulle for kultur- og verdiforståelsen og meningsdanningen i samfunnet.”

En ny kulturmelding er under slutføring og skal etter planen legges fram i august 2003. Diskusjonen rundt arbeidet med den nye kulturmeldingen så langt, tilsier at den vil inneholde avgjørende momenter for oppfølging av dette forprosjektet.

2.1.2 St.meld. nr. 14 (1999-2000): Idrettslivet i endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet.

Stortingsmeldingen konstaterer innledningsvis at det er en fundamental sammenheng mellom frivillig innsats og idrett her i landet.

”Frivillig arbeid i lokale lag og foreninger er en forutsetning for den aktivitet som skapes i norsk idrett. (...) Motivene for frivillig innsats kan variere, fra et ønske om å kunne bidra til et trygt og meningsfylt aktivitetstilbud for egne barn, til en opplevelse av tilhørighet og mening gjennom deltakelse i et fellesskap, sentrert rundt felles mål.”

Regjeringen slår videre fast at den frivillige idretten utgjør en betydelig samfunnsmessig ressurs, men at en i senere tid har sett:

”.. at de klassiske kjennetegnene på frivillig organisering, demokrati og fortjenestefrie organisasjonsformer, har forvitret på enkelte områder. Den frivillige idretten er ikke lenger enerådende når det gjelder å gi et aktivitetstilbud. I de kommende årene vil høyst sannsynlig konkurransen fra de fortjenestebaserte tilbudene øke.

Dette er en utvikling som stiller den frivillige idretten overfor store utfordringer. Fortjenestebaserte eierformer blir i økende grad vevd inn i de frivillig, demokratiske organisasjonsformene. Frivillige idrettsorganisasjoner kan på ulike måter gå i partnerskap med fortjenestebaserte aktører. Noen samarbeidsformer kan føre til at idrettslaget får svekket sin demokratiske innflytelse over viktige disposisjoner.”

Regjeringen ønsker derfor gjennom sin idrettspolitikke å styrke det frivillige, lokale idrettsarbeidet, og oppgir fire hovedgrunner for denne prioriteringen:

- *De lokale, frivillige organiserte idrettsaktivitetene gir en rekke **so-**siale gevinster, som kommer i tillegg til de idrettslige. Frivillig idrettsorganisering bidrar til å styrke lokalt fellesskap, og skaper sosiale bånd mellom foreldre, naboer, utøvere og andre deltakere.*
- *Den frivillige idretten gir trening i **demokratiske samhandlings-**former. Det er Regjeringens syn at dersom de frivillige og sivile demokratiske institusjonene svekkes, vil også den allmenne interessen for demokratisk deltakelse svekkes.*
- *Den frivillige organiserte idretten gir selv betydelige tilskudd til egen drift, i form av **ubetalt innsats**. En vesentlig del av denne innsatsen er rettet inn mot driften av aktiviteten og organisasjonen.*
- *Den medlemsbaserte idretten har tradisjonelt vært basert på en **fortjenestefri organisasjonsform**.*

Sett under ett gir disse premissene tydelig retning for Regjeringens framtidige idrettspolitikke. Idrett som drives i lokale frivillige medlemsbaserte foreninger skal prioriteres.

2.1.3 St.meld. nr. 38 (2002-2003): Den kulturelle skolesekken

St.meld. nr. 38 (2002-2003) handler om bakgrunnen for, og verdier og målsettinger med ”Den kulturelle skolesekken”. Meldingen gir oversyn over de utfordringer

som både kultur- og skolesektoren står overfor ved iverksetting og utvikling av tiltaket:

”På kommunenivå må ein arbeide for å forankre Den kulturelle skulesekken i den enkelte skulen og i lokale kulturinstitusjonar, lag og foreiningar. (...) Utforminga av Den kulturelle skulesekken må skje ut frå lokale grunnlag og i samspel med det regionale arbeidet som vert lagt til rette på fylkesplanet. (...)

Den kulturelle skulesekken skal vere forankra i den generelle delen av læreplanen for grunnskulen og byggje opp under dei pedagogiske målsetjingane i skulen. (...) Aktørar i arbeidet på lokalt nivå er skuleeigar – kommunen, den enkelte lokale skule, private og offentlege kunst- og kulturinstitusjonar, frie grupper, profesjonelle kunstnarar, dei kommunale musikk- og kulturskulane, private eigarar av kulturminne, enkelte frivillige organisasjonar og kyrkja.”

Stortingsmeldingen synliggjør, fornyer og framhever i en moderne form det tradisjonelt store lokale samhandlings- og kunnskapsfeltet med glidende overganger mellom skole, kultur og frivillige organisasjoner. Et felt som alltid har vært viktig for personlig læring og utvikling, og hatt stor betydning for norsk samfunnsutvikling. Stortinget har besluttet å tilføre dette feltet mer penger i form av økte tildelinger fra **spillemiddelfondet**.

Ny fordeling av spillemidlene er bakgrunnen for at Stortinget i forbindelse med behandling av St.prp. nr. 1 (2002-2003) ba om en egen stortingsmelding om ”Den kulturelle skulesekken”. Overskuddet fra spillemidlene skal nå fordeles med 50% til idrettsformål og 50% til kulturformål. Av den delen av spillemidlene som skal gå til kulturformål og fordeles av Kongen, er 40 prosent øremerket for ”Den kulturelle skulesekken”, 30 prosent skal gå til frivillig virksomhet og 30 prosent blir fordelt til investeringer og vedlikehold av lokale og regionale kulturelle møteplasser. Om størrelsen på avsetningen fra spillemidlene sier meldingen at med utgangspunkt i rekneskapstall for spilleåret 2001 til fordeling i 2002, vil det etter en opptrappingsperiode kunne fordeles 450 mill. kroner på de nevnte områdene fra 2005.

2.1.4 Kultur – tidtrøyte eller luksus i moderne samfunn?

De frivillige organisasjonene har, og har hatt en sentral plass og rolle i norsk kulturliv. Av de fagfolk som påpeker det nære forholdet mellom kultur og frivillige organisasjoner er professor Gunnar Skirbekk. I artikkelsamlingen Undringa (Skirbekk 2002) avslutter han artikkelen ”Kultur – Tidtrøyte eller luksus i moderne samfunn” slik:

”Og det er viktig med organisatorisk makt til å setje ting ut i livet. Dei frivillige organisasjonane i kulturlivet spelar her ei avgjerande rolle. Men då trengst det også, av og til, vilje til å tenke nytt og til å la handling følge tanke. Også på kulturenes område. For kultur i moderne samfunn er ikkje berre luksus, eller berre tidtrøyte. Og heller ikkje berre ei boteråd for eit betre liv. Kulturen er det som får oss til å henge i hop, trass i alt. Utan kulturen stoppar samfunnet.”

2.2 LIVSVID OG LIVSLANG LÆRING

2.2.1 Læreplan for grunnskolen (L97)

Kultur, frivillige organisasjoner og skole har på ulike måter vært tett sammenvevet i det norske samfunnet. Dette kommer også til uttrykk i gjeldende læreplanverk for grunnskolen, som bl.a. bygger på følgende målformulering:

”Ein skule (..) er ein sentral kulturinstitusjon i nærmiljøet ved at han saman med foreldra byggjer ut samarbeidet med andre etatar, kulturinstitusjonar, med nærmiljøet og frivillige organisasjonar.”

Læreplanen for grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring, generell del, sier:

”Skulen bør samarbeide med organisasjonar, institusjonar og andre i lokalsamfunnet som arbeider med tiltak for barn og unge. Slik kan kontakten mellom skulen og lokalsamfunnet utdjupast. Det bør vere rom for besøk og praksis i arbeidslivet. Frå organisasjonslivet kan skulen hente lærestoff og gi elevane høve til deltaking, aktivitet og ansvar. Det er viktig for lokalsamfunnet at det blir lagt til rettes for variert og allsidig bruk av skuleanlegget, slik at det kan vere ein samlingsstad for ulike kultur- og aktivitetstilbod.”

Ved innføring av den 9-årige grunnskolen ble det på 60-70-tallet i økende grad fra ulike lokalsamfunn og politikere etterspurt en sterkere forpliktelse fra skolen i forhold til lokalsamfunn og lokal kultur. Dette ble tatt til følge i mønsterplanen som kom i 1987 (M87). Der ble det blant annet lagt større vekt på skolen som verdiformidler.

M87 la som den forrige læreplanen (M74) stor vekt på et aktivt samspill mellom skole og lokalsamfunn, og innførte ordningen med *praktisk, sosialt og kulturelt arbeid*, som uttrykk for den samfunnsaktive skole. Et aktivt samspill mellom skole, hjem og lokale institusjoner og organisasjoner ble framholdt som en viktig forutsetning for å gi barn og unge et godt fundament for å tilegne seg et bredt spekter av kulturelle og samfunnsmessige ferdigheter.

L97 følger dette opp med sterk vektlegging av samarbeid og samspill nettopp mellom skole, hjem og institusjoner og organisasjoner i lokalsamfunnet. Barn og unge skal slik få et godt fundament for å tilegne seg kulturelle ferdigheter, utvikle selvforståelse og sin egen identitet.

Disse føringene ble også videreført i etableringen av den statlige skolefritidsordningen (SFO).

I stortingsmelding nr. 39 (2002-2003) pekes det på at høgskolene har viktige oppgaver i forhold til forskings- og utviklingsarbeid, og det settes spesielt fokus på lærerkompetansen og på metoder for samhandling mellom ulike aktører:

”De vil etter regjeringens mening være en viktig medaktør i et samspill mellom fagaktører i kultursektoren og skolen.(...) Departementet ser det som viktig at utdanningsinstitusjonene legger til rette for studietilbud, kompetanseutvikling og utviklingsarbeid på området.”

2.2.2 NOU 2003:16 I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle

Det såkalte **Kvalitetsutvalget** la fram rapporten ”I første rekke” 5. juni 2003. Visjonen om livslang læring har dominert utdanningspolitiske dokumenter i mange tiår, men nå blir begrepet koblet med det nye begrepet livsvid læring. Gjennom Kompetansereformen og utvidede rettigheter til grunnopplæring for voksne, begynte konkretisering av visjonen om livslang læring på 90-tallet. Kvalitetsutvalget konstaterer nå i 2003 at:

”Imidlertid lever fortsatt forestillingen om livslang læring som ”etterutdanning for voksne”. Utvalget har bevisst brutt med en slik forståelse og ser livslang læring som både en holdning til opplæring i kompetansesamfunnet, og konkrete tiltak for å dokumentere og realisere ny kompetanse. (...). Perspektivet livslang læring forutsetter at den enkelte blir seg bevisst at læring foregår gjennom hele livet, i skole, i arbeidsliv, fritid, familieaktiviteter og frivillig arbeid.”

Utvalget mener samfunnsutviklingen i dag kan karakteriseres som overgangen fra et skjebnesamfunn til et valgsamfunn der sammenhengene mellom arbeid, kompetanse, kulturell tilhørighet og identitetsdannelse er mindre tydelige, og at dette utfordrer utviklingen av fellesskapsfølelse. Kvalitetsutvalget tar derfor til orde for at det må gjennomføres en offensiv utviklingsstrategi for grunnutdanningen, bygd på tre hovedelementer: Kompetanseutvikling i et livslangt perspektiv, forsøks- og utviklingsarbeid, forskning om grunnopplæring og IKT.

Kompetansebegrepet omfatter i denne sammenheng både kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Slik definerer Kvalitetsutvalget kompetanse:

”Begrepet kompetanse sier noe om evnen til å bruke kunnskaper og ferdigheter effektivt og kreativt i menneskelige situasjoner som omfatter vanlige sosiale sammenhenger i tillegg til yrkesmessig eller fagspesifikke sammenhenger. Kompetanse kommer like mye fra holdninger og verdier som fra ferdigheter og kunnskaper.”

Utvalget peker på at barn og unge gjør nyttige erfaringer og utvikler kompetanse gjennom aktiviteter utenfor skolen, og sier videre:

”Utvalget mener det må skapes en aksept for at den kompetansen som elevene erverver seg utenfor skolen, trekkes inn i skolen. Derfor vil utvalget at begrepet livsvid læring introduseres i grunnopplæringen som et uttrykk for den realkompetanse elevene oppnår utenfor skolen og som kan inngå som del av elevenes helhetlige læringsutbytte.”

Utvalget peker på at flertallet av norske 18-20-åringene i dag fullfører grunnopplæringen, og legger slik grunnlag enten for yrkesdeltakelse på fulltid, videre studier på fulltid eller en kombinasjon av fortsatte studier og yrkesdeltakelse. En annen kategori ungdommer i alderen 20-25 år vil imidlertid ha en avbrutt grunnopplæring bak seg, og utvalget sier i den forbindelse at:

”.. noen i denne gruppen vil pådra seg forpliktelser (blant annet økonomiske) og problemer (blant annet helsemessige) som de vil trenge samfunnets hjelp til å takle. I et helhetlig samfunnsperspektiv vil det være viktig at den enkelte settes i stand til å ta hånd om sitt eget liv og fokusere positivt på egen utvikling(..) En av utfordringene blir å vide-

reutvikle læringsmetoder og arenaer, samt dokumentasjons- og evalueringssystemene, slik at grupper av "midt i livet"-voksne får optimale muligheter til å videreutvikle sin samfunns- og yrkeskompetanse."

Utvalget mener arbeidet med dokumentasjon og verdsetting av realkompetanse må forsterkes slik at ordningene kan videreutvikles.

"Det livslange perspektivet må være uttrykk for både enkeltmenneskets behov og de nasjonale samfunnsmessige utfordringene. I en norsk kontekst bør dette innebære at utdanningspolitikken på dette området blant annet skal:

- *bidra til økt livskvalitet for den enkelte*
- *stimulere til aktiv samfunnsdeltakelse*
- *imøtekomme utfordringer knyttet til ulike generasjoner og livsfaser*
- *bidra til kompetanse knyttet til valg av verdier og livsstil"*

Etter kvalitetsutvalgets oppfatning vil en riktig fordeling av roller og ansvar mellom myndigheter, individer, arbeidsliv og organisasjoner være en viktig forutsetning for å lykkes.

2.2.3 Oppvekst og læring

Kompetanseutvikling og sammenhengen mellom frivillig organisering, skole og oppvekstmiljø er også tema i boken "Oppvekst og læring. Eit sosialpedagogisk perspektiv på barns og unges vilkår i velferdssamfunnet" (Befring 1997). Her opererer professor Edvard Befring med tre samfunnssektorer, privat, offentlig og frivillig sektor. Befring konstaterer at det i tredje sektor (frivillig sektor) er skapt rom for de mange enkeltpersonene som har evne til å ta initiativ og til å bære et praktisk ansvar, og han uttaler:

"Alt i alt er det interessant å registrere at samtidig som mange av dei tradisjonelle organisasjonane har hatt rekrutteringsproblem, så har det vakse fram ein ny type frivillig innsats. Dette er snakk om grupper og organisasjonar som driv ulønt arbeid, basert på prinsippet om sjølvhjelp. Det at mange menneske stiller opp for kvarandre og er motiverte til å yte ein innsats, er uttrykk for at dugnadsånda framleis er ein levande realitet. Det ser og ut til at denne innsatsen mellom anna fangar opp folk som ikkje har tid til eller interesse for å drive tradisjonelt organisasjonsarbeid."

2.3 OPPVEKST OG FRIVILLIGE ARENAER

2.3.1 St.meld. nr. 39 (2001-2002): Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge

Stortingsmeldingen slår fast at deltakelse i frivillige organisasjoner er en del av oppveksten til de aller fleste barn og unge i Norge, og at de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene står sentralt i barn og unges hverdag.

”Rundt 90 prosent av alle barn og unge har vært medlem av en organisasjon eller klubb. I løpet av ungdomstiden reduseres medlemsandelen fra rundt 80 prosent blant 13-åringene til vel 60 prosent blant 18-åringene. Idrettsorganisasjonene har størst oppslutning, og dette er også det organiserte tilbudet som medlemmene bruker mest tid på. Utover dette er det musikkorganisasjoner og fritidsklubber som har størst oppslutning. Videre er det mange barn og unge som er medlemmer av ideelle og livssynsbaserte organisasjoner.

(...) Frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner er viktige sosiale møteplasser og driver alt fra sangkor og teatergrupper til politisk virksomhet og et bredt tros- og verdiengasjement. Deltakelse bidrar til skoloring og lederrekruttering og stimulerer til engasjement og medansvar for andre. Gjennom organisasjonen har barn og ungdom en kanal for meningsytringer til myndigheter på alle nivå. Organisasjonenes internasjonale virksomhet gir barn og ungdom muligheter til kontakt med andre på sin egen alder ut over landets grenser og stimulerer til internasjonalt engasjement, samarbeid, solidaritet og fredsbygging. Dette viktige frivillige engasjementet fortjener bedre arbeids- og rammevilkår.”

Meldingen understreker verdien av at barn og unge får prøve ut og bli kjent med et bredt spekter av kunst- og kulturaktiviteter og opplevelser, både fordi det har egenverdi, og fordi det kvalifiserer til medansvar og deltakelse i samfunnet. Det hevdes at en offensiv kulturpolitikk er et nødvendig korrektiv og supplement til den kommersielle underholdningsindustrien for å motvirke ensretting, intoleranse og kunnskapsløshet.

Men organisasjonene er ikke bare viktige møtesteder og opplevingsareaer for barn og unge. Meldingen hevder også at de gir rom for læring og samvær på tvers av alders- og generasjonsskiller, og for viktig voksenkontakt med ledere og engasjerte foreldre. Organisasjonene blir derfor viktige arenaer for formidling og testing av verdier og holdninger. Regjeringen oppsummerer utviklingen på området slik:

”Norge har i internasjonal sammenheng en sterk frivillig sektor med en høy andel frivillig innsats (Sivesind m. fl. 2002). Lokal forankring, bredde og demokratisk organisering har vært et særmerke ved det frivillige organisasjonslivet i Norge. (...)

Barne- og ungdomsorganisasjonenes arbeid har en egenverdi for de unges hverdag, men er samtidig rekrutteringsbase til viktige oppgaver i sivilsamfunnet. Forskning tyder på at ungdom i større grad enn voksne er opptatt av aktiviteten organisasjonene driver og legger mindre vekt på organisasjonens formål og ideologi. (...) Det er imidlertid lite som tyder på at ungdom er mindre villig til å gjøre en frivillig innsats enn andre aldersgrupper, men ungdom er interessert i å delta på andre samfunnsområder enn voksne (Røde Kors, Sosial puls 2001).”

Regjeringen konstaterer at det finnes lite forskningsbasert kunnskap om frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner. Deres viktige rolle i samfunnet og betydning for barn og ungdom blir likevel sterkt vektlagt:

”Barne- og ungdomsorganisasjonene er sentrale aktører i den lokale barne- og ungdomspolitikken. I arbeidet med å sikre barn og ungdom

et godt oppvekstmiljø er det nødvendig med samspill og samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Barne- og ungdomsorganisasjonene er viktige deltakere i et slikt samarbeid, og det er av betydning at lokale myndigheter legger opp til en god dialog og samarbeid med organisasjonene. Det er også viktig at lokale myndigheter legger forholdene til rette for organisasjonens arbeid, blant annet gjennom økonomisk støtte og ved å tilrettelegge for tilgang på gratis lokaler og felles møteplasser.(...) For å sikre en god innsats må kommunene legge opp til et målrettet arbeid gjennom samspill mellom etater og tjenester lokalt og med frivillige krefter.”

2.3.2 St.meld. nr. 39 (2002-2003): ”Ei blot til Lyst”. Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen.

Meldingen belyser kulturformidling og kulturopplevelser i og i tilknytning til grunnskolen, bl.a. i forhold til lokalsamfunnet og det frivillige organisasjonslivet. Meldingen fokuserer bl.a. på betydningen av å gi barn og unge et godt fundament for å tilegne seg et bredt spekter av kulturelle ferdigheter. Det vises også i denne forbindelse til betydningen av et aktivt samspill mellom skole, hjem, institusjoner og organisasjoner i lokalsamfunnet. Meldingen konkluderer med at:

”Styrking av den kulturelle kompetansen hos barn og unge vil både øke livskvaliteten og være en framtidsinvestering for å møte et stadig økende behov i arbeidsliv og næringsliv.”

Denne stortingsmeldingen behandler også skolens samarbeid med kulturlivet i et eget punkt, der heter det bl.a.:

”Lokalt er det store muligheter for samarbeid mellom grunnskolen, musikk- og kulturskolen og det lokale kulturlivet, både når det gjelder opplæring, opplevelse og formidling. Medlemsskap i frivillige organisasjoner bidrar sterkt til samarbeidet. Flere av aktørene i samarbeidsprosjekter der grunnskole, kulturskole, musikkorps og frivillige organisasjoner har deltatt, hevder at hele skole- og læringsmiljøet påvirkes svært positivt av samarbeidsaktivitetene. Skal samfunnet lykkes med å demme opp for en uønsket utvikling, er det viktig at skolen bygger allianser med positive frivillige krefter.”

2.4 BRUK FOR ALLE

2.4.1 St.meld. nr. 39 (200-2001): Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet

Som i flere av de foregående stortingsmeldingene står lokalt engasjement og frivillig organisering også sentralt i stortingsmeldingen om friluftsliv:

”Den sterke oppslutninga norsk friluftsliv har i befolkninga hadde vore utenkjeleg utan den innsats organisasjonane gjer for å tilrettelegge og stimulere til aktivitet på lokalplanet. Gjennom si organisering på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå medverkar dei også til at det offentlege når sine mål ved at dei er diskusjonspartnarar, pådriverar og korrektiv til politikken på dette feltet.”

Regjeringen slår her fast at de frivillige organisasjonene er sentrale i arbeidet med å stimulere til og organisere friluftaktivitet. Regjeringen sier også at organisasjonene fortsatt blir viktige som voktere av friluftslivets interesser i saker som gjelder arealplanlegging, og konkluderer slik:

- ”Deira innsats gjev i det heile stor samfunnsnytte. Regjeringa vil*
- styrkje organisasjonane sine høve til å aktivisere flest mogleg til friluftsliv*
 - Støtte organisasjonane sine høve til å medverke i arealplanlegginga”*

Friluftslivets betydning for helse, livskvalitet og bærekraftig utvikling formuleres slik:

”Til friluftsliv er knytt tradisjonar for samhandling og samarbeid mellom private bedrifter, det offentlege og frivillige organisasjonar både lokalt, regionalt og nasjonalt. Å starte arbeidet med LA21 med å sikre friluftslivet som eit gode for befolkninga, gir og høve til å sikre at desse tradisjonane for samarbeid og samhandling kan overførast til arbeidet med å løyse andre miljøutfordringar.”

2.4.2 NOU 1998:18: Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene

Det såkalte **Folkehelseutvalget** (som utarbeidet NOU 1998:18) gir begrepet folkehelsearbeid følgende definisjon:

”Folkehelsearbeid er samfunnets totale innsats for å opprettholde, bedre og fremme folkehelsen. I dette ligger nødvendigheten av å styrke verdier som gir det enkelte individ og grupper muligheter for ansvar, delaktighet, solidaritet, mestring og kontroll over eget liv og situasjon.”

Utvalget legger til grunn at:

”Folkehelsearbeidet må bygge på at alle samfunnssektorer og forvaltningsnivåer – på politisk, administrativt og faglig plan – føler et ansvar for å fremme folkehelsen.

Folkehelsearbeidet og utvikling av aktive og trygge lokalsamfunn er to sider av samme sak.

Konkrete tiltak planlegges, utvikles og iverksettes i et forpliktende samarbeid mellom berørte parter.

De som blir berørt av planer og tiltak må være med på denne prosessen.

Planer og tiltak må evalueres med sikte på å se om de har positive virkninger på folkehelsen.”

Utvalget konstaterer at gjennom hele sin historie har folkehelsearbeid handlet om tiltak på flere nivåer og på andre sektorer enn helsesektoren. Det blir derfor også framover nødvendig å se på folkehelsearbeid som et tverrsektorielt ansvar.

Internasjonalt er det i flere tiår satt fokus på betydningen av deltakelse fra lokalbefolkningen i helsefremmende arbeid. Den første internasjonale konferanse om

helsefremmende arbeide (Ottawa, Canada, i 1986), resulterte bl.a. i "Ottawa-charteret om helsefremmende arbeid" der ble begrepet "empowerment" lansert, definert som en prosess som setter folk i stand til å øke kontrollen over sin egen helsetilstand og til å forbedre sin egen helse. Ottawa-charteret har siden vært retningssigende for norsk innsats på området.

Folkehelseutredningen behandlet frivillig sektor i et eget kapittel der det bl.a. pekes på at organisasjonsliv og frivillighet i flere utredninger er definert som en "tredje sektor", og at den tredje sektor domineres av private, frivillige organisasjoner drevet på en felles, ikke-offentlig basis. Betydningen av frivillighet for folkehelsen uttrykker utvalget slik:

"Frivillig innsats har ikke bare betydning i utviklingen av velferdssamfunnet, men er også vesentlig i et folkehelseperspektiv i forebygging av sosial isolasjon, mentale lidelser og menneskelig nød. Dugnader, vennehjelp, frivillig arbeid og innsats i lag og foreninger skaper samhold, forståelse og forpliktelse. Det er liten tvil om at styrking av verdier som gir det enkelte individ eller grupper av individer muligheter for ansvar, delaktighet, solidaritet, mestring og kontroll også vil redusere forekomsten av livsstilsrelaterte sykdommer. Sosialt samvær, deltakelse og menneskelig kontakt har en egenverdi som går ut over organisasjonenes eller frivillighetens formål. Frivillighet er med på å sikre en befolkning som tenker selv, tar initiativ og har samfunnsmoral. Gjennom folks frivillige innsats får samfunnet en annen type kompetanse enn den formell utdanning gir."

Utvalget mener at samhandlingen mellom det offentlige apparat og frivilligheten bør styrkes. I samhandlingen er det viktig å ta vare på organisasjonenes verdigrunnlag og egenart. Dette både ut fra den samfunnsinnsats som ytes gjennom frivillig organisasjonsliv, og ut fra frivillighetens evne til mobilisering, medvirkning og bygging av aktive sosiale nettverk. Utvalget mener også det er behov for å finne gode modeller for samarbeid mellom offentlige instanser og frivillige organisasjoner.

Folkehelseutvalget etterlyser videre folkehelseperspektivet i utdanning og opplæring av personell til folkehelsearbeid, spesielt ønskes utvidelse av kunnskapsgrunnlaget til å omfatte empowerment og lokalsamfunnsutvikling som strategier i folkehelsearbeidet. Høgskolene i Tromsø, Bodø, Telemark og Lillehammer ble i meldingen utfordret til å danne et fagnettverk med fokus på det tverrfaglige aspektet innenfor helse- og sosialfagene. Et slikt nettverk har ennå ikke blitt etablert, men Høgskulen i Volda har utviklet studium i "Lokal planlegging og Agenda 21", Høgskolen i Lillehammer i "Empowerment" og Høgskolen i Telemark i "Kultur for helse" (se kap. 4).

Folkehelseutvalget understreket spesielt de mangfoldige utfordringer i folkehelsearbeide på lokalplanet, og introduserte to nye satsingsområder som innfallsvinkler til folkehelse: Kultur og helse og Lokal Agenda 21 (se kap. 2). Disse satsingsområdene er som nevnt over fulgt opp ved etablering av deltidsstudier i Telemark og Volda.

2.4.3 St.meld. nr. 16 (2002-2003): Resept for et sunnere Norge. Folkehelsepolitikken og Inst. S. nr. 230 (2002-2003)

Stortingsmeldingen peker innledningsvis på at folkehelsearbeid er å legge til rette for økt overskudd til å mestre hverdagens krav. Det betyr å svekke det som medfører helserisiko, og styrke det som bidrar til bedre helse. Negative påvirkningsfaktorer virker helsenedbrytende, mens de positive:

”handler om de styrkende faktorer i miljøet rundt oss, om vårt forhold til våre nærmeste og de nettverk vi inngår i, og i hvilken grad livet oppleves å ha mening og å være forutsigbart og håndterbart. Dette kalles beskyttelse- eller mestringsfaktorer og gir individer og grupper bærekraft og slitestyrke.(...) Folkehelsearbeid handler om å satse i forhold til den fysiske helsen, blant annet gjennom påvirkning av levevaner og levekår. Men det handler også om å satse på den psykiske helsen, gjennom å legge til rette for opplevelser av mestring, god selvfølelse, menneskeverd, trygghet, respekt og synlighet. (...) Folkehelsearbeidet må forsterkes i alle samfunnssektorer gjennom et aktivt partnerskap som plasserer ansvar, forplikter og stimulerer til handling.(...) Sykdomsbildet speiler en generell samfunnsutvikling og de kårene vi lever under. Ansvar må derfor synliggjøres i alle sektorer når nasjonal politikk formes.”

I kapitlet ”Sammen om folkehelsen” blir den nevnte partnerskapstanken konkretisert, og det blir tatt til orde for allianser med frivillig sektor. Frivillige organisasjoner blir framhevet som verdifulle partnere for kommuner og fylkeskommuner i den folkehelsekjeden som regjeringen nå ønsker å stimulere til. Det pekes på at de frivillige organisasjonene vil ha to sentrale roller i folkehelsearbeidet. Den ene er rollen som iverksetter og tilrettelegger av tiltak:

”Medlemsorganisasjonene innen kultur, fritid og livsstil, brukerorganisasjoner og de brede folkehelseorganisasjonene er viktige partnere i folkehelsearbeidet for å påvirke og legge til rette for en sunn og aktiv livsstil i befolkningen”

Den andre rollen er at organisasjonene :

”vil være viktige bidragsyttere til utforming av folkehelsepolitikken på vegne av medlemmene, og på den måten være et korrektiv til administrativ og politisk planlegging på folkehelseområdet”

Regjeringen vil derfor ta initiativ til å opprette dialogfora mellom staten og frivillig sektor på folkehelseområdet, forankret i Sosial- og helsedirektoratet. Hensikten med slike dialogfora er å få til en strukturert dialog med gjensidig informasjonsutveksling, faglig diskusjon og utvikling av felles forståelse for utfordringene innen ulike fagfelt, og å bidra til økt oppmerksomhet om virksomme tiltak i folkehelsearbeidet.

Departementet peker videre på:

”at en allianse på folkehelseområdet mellom staten og frivillige organisasjoner vil være særlig knyttet til begrunnelsen om tilskudd for å utløse frivillige ressurser for å realisere felles mål. (...) De frivillige organisasjonenes viktigste ressurs i slike allianser er muligheten til å ut-

løse frivillig innsats. Ofte kan betydelig, målrettet lokal frivillig innsats for å styrke folkehelsen utløses av små midler.”

I Innst. S. nr. 230 (2002-2003) dokumenterer imidlertid Stortinget et bredere perspektiv på forebyggingsfeltet enn regjeringen i St.meld. nr.16 (2002-2003). Under Stortingsbehandlingen støtter fagkomiteen regjeringens ønske om en kunnskapsbasert folkehelsepolitikk, men for å bedre utdanning, kompetanseoppbygging og kunnskapsutvikling mener komiteens flertall (Ap, H, SV, KrF og Sp) at:

*”det er viktig både gjennom forskning, utdanning og utvikling at det fokuseres på hva som fremmer god helse. Det er nødvendig med spesi-
fikk forskning og utdanning, men problemet er gjerne at det blir for
sektorpreget og snevert. Helhet og sammenheng må ivaretas gjennom
bredde og tverrfaglighet – og med et utgangspunkt som fokuserer på
hva som er god helse. Dette gjelder for alle samfunnsområder og ikke
bare for ”sykdomstjenestene”, men bør være overordnet i all sam-
funnshandling, bl.a. når det gjelder bosetting, samferdsel, arbeids-
plass, utdanning, oppvekst og eldrepolitikk.”*

Komiteen understreker deretter at utdanningen for folkehelsearbeid må være tverrfaglig og bygge på kunnskap fra mange fagområder. Komiteen understreker i tillegg at folkehelsearbeidet berører mange samfunnsområder og derfor i sterkere grad bør komme inn i fagplanene til flere utdanninger enn helsefagene.

2.4.4 Det dystre budskap

Det problematiske i å avgrense forebygging av folkehelse til et rent medisinsk spørsmål er ikke nytt. Allerede i 1982 skrev nåværende professor i sosialmedisin ved Universitetet i Oslo, Per Fugelli i sin bok ”Det medisinske klassesamfunn” (Fugelli 1982):

*”Det dystre budskap fra helsetjenesteforskerne lyder slik: De økende
milliardutgifter til helsestellet leder ikke til målbar forbedring av fol-
kehelsen. Det er bred enighet om at tiden har løpt forbi et helsevesen
som begrenser seg til å reparere på skader og sykdommer. Alle er eni-
ge i at vi nå må satse på forebyggende arbeid. Til tross for denne en-
stemmige målsetting lar det forebyggende arbeid vente på seg. Helse-
vesenet forblir ved sin lest – flikker på nedslitte folk og lapper på feil –
mens den forebyggende virksomhet blir liggende brakk. Hvorfor? Ho-
vedansvaret tror jeg er dette: I praksis må forebygging skje ved poli-
tisk arbeid og kan derfor ikke drives av helsefagfolk alene.”*

2.5 KULTUR GIR HELSE

I sin tale på ”Nettverkstedet Norden, Nordisk konferanse om Kultur, Natur og Helse”, på Voksenåsen 2001, i FN's frivillighetsår, slo helseminister Dagfinn Høybråten fast at de frivillige organisasjonene er sentrale i samspillet mellom kultur og helse. Høybråten ga videre uttrykk for at regjeringen hadde som målset-
ting å fornye og forbedre frivillighetspolitikken slik at også mennesker med ned-
satt funksjonsevne skal få ta del i virksomhetene:

”För mig är det viktig att i alla sammanhang ta utgångspunkt i de resurser som bor i människan, inte minst när man sliter med ohälsa. För att kultur skall ge hälsa måste vi se til att det finns ett samspel dem emellan, samarbeidet mellom frivilligsektor, offentlig sektor, næringsliv, samarbeide över sektorgränser, över nationsgränser, samarbeide mellom människor i olika delar av livet.” (Konferanserapport 2002).

Den nordiske konferansen på Voksenåsen er foreløbig den siste i rekken, initiert av nordisk kultur og helse-oppfølging i kjølvannet av Culture and Health-programmet til UNESCO på 1990-tallet. Den norske satsingen varte fra 1995 til 2000, og var et samarbeid mellom sentrale og lokale kultur- og helsemyndigheter.

Sosial- og helsedepartementet og Kulturdepartementet ved Norsk kulturråd gikk da sammen med lokale krefter i kommuner og fylkeskommuner om omfattende lokale forsøk innen området helse og kultur, til sammen 35 ulike prosjekter i to samarbeidende og delvis overlappende program. Det ene programmet ble forankret i Sosial- og helsedepartementet og det andre i Norsk kulturråd. Det overordnede felles mål for begge var å prøve ut kulturelle virkemidler i helsefremmende, forbyggende og rehabiliterende arbeid, løfte fram gode eksempler på lokalt kultur og helse-arbeid, samt å bidra til informasjonsspredning om metoder, strategier og resultater til kommuner/fylkeskommuner som ikke var med i forsøkene.

Bak satsingen lå antagelsen om at det å ta del i meningsfulle kulturaktiviteter bidrar til økt livskvalitet og økt evne til å mestre egen livssituasjon. Kultur og helseprosjektene hadde også som mål å engasjere og skape aktivitet og deltakelse i lokalsamfunnet. Målgruppen for de ulike prosjektene var dels hele lokalbefolkningen, dels spesielt utsatte grupper.

Hele kultur og helse-satsingen ble senere evaluert av Norsk institutt for by- og regionforskning. I sin sluttrapport (NIBR, rapport 2000:11 Helse og kultur) konkluderte NIBR med at aktiv bruk av kunst og kultur fremmer helse, *direkte* gjennom gode kulturopplevelser, *indirekte* gjennom opplevelsen ved økt sosial tilhørighet og deltakelse. Opplevelsen av nye sosiale roller gjennom deltakelse i sosiale nettverk, økt trivsel, bedre livskvalitet og sterkere opplevelse av verdighet ved opplevelsen av og muligheter for selv å skape noe, var andre komponenter for økt personlig helse. Andre resultater av satsingen var økt tverrfaglig og tverretattlig samarbeid i kommunene og fylkeskommunene som var med på forsøkene.

I forlengelsen av kultur- og helsesatsingen ble det i 2000, som en treårig videreføring, etablert et Nasjonalt knutepunkt i Levanger som skulle videreføre og fortsette koordinering av lokale initiativ og utvikling av fagfeltet. Sammen med knutepunktet ble det oppnevnt en Nasjonal rådgivningsgruppe ledet fra Sosial- og helsedepartementet, med representasjon fra Kulturdepartementet, brukerorganisasjoner, flere kulturinstitusjoner, helse- og utdanningssektor, samt frivillig sektor.

Den nasjonale rådgivningsgruppen hadde sitt avsluttende møte 20. juni 2003. Rådgivningsgruppen ble da enige om å anbefale oppfølging og videreføring av arbeidet. Gruppen mener også det i videreføringen er behov for et tverrdepartementalt samarbeid med en egen sekretariatsfunksjon. Dette bl.a. for å sikre at de positive lokale prosessene som er satt i gang videreføres og videreformidles, og at de regionale miljøene får videreført sin aktivitet i samarbeid med hverandre, og koordinert i forhold til statens målsettinger for det forebyggende og helsefremmende arbeid. Satsingen på kultur og helse er fremdeles et nytt og skjørt fagområde.

de, noe som etter rådgivningsgruppens mening gir grunnlag for at det settes i gang et sammenfattende utredningsarbeid i form av en NOU.

Det nordiske samarbeidet om kultur og helse blir også videreført bl.a. gjennom en fellesnordisk kultur og helse-nettside. Det arbeides for etablering av et eget nordisk sekretariat.

I nært samarbeid med det norske kultur og helse-programmet og med støtte fra Norsk kulturråd og SHD, satte Høgskolen i Telemark høsten 1998 som før nevnt i gang en tverrfaglig videreutdanning i "Kultur for helse" som deltidsstudium over to år (kap.4.2.4).

2.6 LOKAL AGENDA 21

Lokal Agenda 21 er et av sluttdokumentene fra FN-konferansen om miljø og utvikling i Rio i 1992. Norsk oppfølging av dette dokumentet stilte kommunesektoren overfor nye og store utfordringer, og det ble inngått samarbeidsavtale mellom Miljøverndepartementet og Kommunenes Sentralforbund (KS) om opprettelse av regionale knutepunkt i fylkene for å utvikle et tett samarbeid og kobling av ressurser, og å etablere en regional arena som kunne stimulere og være en pådriver og koordinator for arbeidet med L21 i kommunene. Betydningen av frivillig sektor i dette arbeidet ble sterkt understreket.

Nasjonal strategi for bærekraftig utvikling ble senere godkjent av Regjeringen i 2002. Denne blir nå videre fulgt opp i form av arbeidet med Nasjonal Agenda 21. Dette arbeidet skal munne ut i en nasjonal handlingsplan med årlig evaluering og oppdatering. Siktemålet er at dette arbeidet skal bidra til en helhetlig og systematisk nasjonal oppfølging av resultatene fra oppfølgingskonferansen om bærekraftig utvikling i Johannesburg (2002). Regjeringens overordnede målsetting for det norske samfunnet, som for verdenssamfunnet, er at utviklingen skal være økologisk, økonomisk og sosialt bærekraftig. Regjeringen ønsker en bred prosess i arbeidet med å utarbeide handlingsplanen, før det endelige resultatet skal gå inn som eget kapittel i Nasjonalbudsjettet for 2004. Planprosessen er ledet av et eget statssekretærutvalg, også kalt for Regjeringens grønne råd. Utvalget har tatt initiativ til flere temakonferanser i 2003, og lokalforvaltning, næringsliv og organisasjoner er invitert til å delta i prosessen. Det er også utviklet en felles nordisk strategi for en bærekraftig utvikling.

Innspill og høringsuttalelser til det norske planarbeidet er bl.a. kommet fra Norges Kvinne- og Familieforbund (K&F). K&F vil være delaktig i prosessen knyttet til arbeidet og uttaler i sitt innspill til en norsk handlingsplan for bærekraftig utvikling:

- *Handlingsplanen må være innbydende og invitere til innsats.*
- *(..) Det må være en rød tråd fra Nasjonal-Agenda til Lokal-Agenda, sammenhengen må være svært tydelig. Å engasjere befolkningen gjennom det frivillige organisasjonslivet, samt ansatte og barn i skoler og barnehager, må være en særlig utfordring.*
- *.. bør det fokuseres på tre-delingen: emner som er relatert til arbeidslivet, til familielivet og til fritidslivet(..)*

Kommunenes Sentralforbund (KS) stiller seg også positive til en handlingsplan som integreres i form av et eget kapittel i Nasjonalbudsjettet for 2004, og sier i sin høringsuttalelse:

”..det må opprettes en mer varig arena for erfaringsutveksling og dialog. Kommunesektoren kan på bakgrunn av sine erfaringer også være en aktiv medspiller og viktig aktør for iverksettelsen av handlingsplanen fra 2004. (...) KS har i lengre tid hatt en pådriverrolle i det nasjonale arbeidet med bærekraftig utvikling, herunder arbeidet med en nasjonal strategi. Vi har tilsvarende og sammen med en rekke organisasjoner tatt sterkt til orde for at strategien måtte etterfølges av en handlingsplan. (...) KS kan også tilby utvalget å bruke KS konferanser til det praktiske arbeidet...”

Som allerede nevnt har Høgskulen i Volda etablert en deltidsutdanning om Lokal Agenda 21 (se kap. 4.2.1).

3. FRIVILLIG SEKTOR – UDEKKEDE BEHOV?

3.1 UTDANNING I, AV ELLER OM FRIVILLIG SEKTOR

Dette forprosjektet har ikke gitt rom for noen bred markedsundersøkelse. Behovet er derfor skissert ut fra innspill og ønsker formidlet gjennom svar på skriftlig henvendelse til frivillighetssentralene og medlemmer i FRISAM kontaktforum. Det er også gjennomført møter med enkeltorganisasjoner samlet og hver for seg, og vi har hatt kontakt med aktuelle interessegrupper lokalt, regionalt og nasjonalt. Organisasjonenes hjemmesider og medlemsblader har også gitt nyttig bakgrunnsinformasjon. Vi hadde gjerne sett at flere organisasjoner og frivillighetssentraler hadde gitt innspill til forprosjektet, men vi mener ut fra egen kunnskap og erfaring fra og med frivillig sektor at vi har fått sentral og relevant tilbakemelding.

3.1.1 FRISAMs rolle som tilrettelegger og brobygger

Gjennomgangen av stortingsmeldinger og utredninger i kapittel 2 viser tydelig at det offentlige både har planer for og ønsker om samarbeid med frivillig sektor. Det offentlige har også forventninger til hva de kan få ut av dette samarbeidet. Alle dokumentene vektlegger behovet for samarbeid og samordning, både innenfor offentlig sektor og i forholdet mellom offentlig og frivillig sektor.

Selv om de fleste av dokumentene fokuserer på kjennetegn ved og verdier i frivillig sektor, som det offentlige ønsker å bevare og/eller videreutvikle, har det offentliges frivillighetspolitikk i praksis fremdeles sterkt fokus på frivillig arbeid.

Det offentliges fokus på frivillig arbeid gir seg også uttrykk i plasseringen av, og rammene rundt FRISAM. Selv om FRISAM jobber mot store deler av frivillig sektor blir mye av arbeidet, på grunn av forankringen i avdeling for frivillighet og samarbeid i Sosial- og helsedirektoratet, også konsentrert mot forebygging, helse og velferd.

I det videre arbeidet blir det derfor viktig å bidra til at FRISAM i større grad enn i dag får rammer og arbeidsvilkår som sikrer gode utviklingsmuligheter for frivillig sektor. En viktig utfordring i dette arbeidet blir å sikre bedre samarbeid og koordinering mellom det arbeidet de frivillige organisasjonene gjør, og det arbeidet frivillighetssentralene gjør. Det må til for å sikre at de ulike aktørene i frivillig sektor utfyller hverandre og støtter hverandres utvikling. Et tettere samarbeid mellom frivillige organisasjoner og frivillighetssentraler er nødvendig for å kunne utnytte det frivillige engasjementet i frivillige organisasjoner og administrasjonsressursene i frivillighetssentralene på en best mulig måte.

3.1.2 Opplæring for hvem? Om hva?

Gjennom ulike offentlige støtteordninger, prosjektsamarbeid etc. vet vi at samarbeidet mellom offentlige, private og frivillige strukturer er tettere nå enn før. Dette innebærer ikke nødvendigvis at kunnskapen om hverandre på tvers av disse strukturene er større enn før. Dette gjør at det kanskje heller ikke er nok å heve kompetansen til dem som jobber innenfor frivillige strukturer, enten dette er som frivillig eller som ansatt. I tilbakemeldingene fra frivillighetssentralene (se også kap 3.3.1) pekes det også på et kompetansebehov hos offentlige samarbeidspartnere om frivillig sektor. For at de frivillige organisasjonene skal lykkes må også

de strukturene de samarbeider med, enten dette er i offentlig eller privat sektor, ha den samme kunnskapen om rammer, muligheter og begrensninger.

Det er derfor mange potensielle målgrupper for framtidige studier:

- Tillitsvalgte og vanlige medlemmer i frivillige organisasjoner
- Ansatte i frivillige organisasjoner og andre frivillige strukturer
- Ansatte i offentlig sektor som jobber i forhold til frivillige organisasjoner
- Ansatte i skoleverket på alle nivå
- Studenter

Alle kommuner har ansatte med ansvar for å ha kontakt med og fordele midler til frivillige aktiviteter, tiltak og drift av lokale organisasjoner. Kommunene er ulikt organisert, men det er som oftest sektorer som jobber mot kultur, idrett, utdanning eller helse og sosial som har den største kontaktflaten mot frivillige organisasjoner.

Tillitsvalgte og vanlige medlemmer innenfor de frivillige strukturene vil kanskje heller ikke oppleve utdanningsbehov på området. De bruker sin fritid til frivillig arbeid og har ofte ikke jobber som er i samsvar med sine fritidsinteresser og frivillige aktiviteter. Fri med lønn og dekking av faktiske utgifter vil også være urealistisk for denne målgruppen. Det avgjørende blir da om studiene kan gjennomføres ved siden av jobben og om kostnadene kan holdes innenfor rimelige grenser. Og sist, men ikke minst, om fritidsinteressene er så viktige at de ønsker å skolere seg.

Ut fra tilbakemeldingene fra organisasjonene og frivillighetssentralene kan vi forvente at ansatte og frivillige prioriterer studiedeltakelse ulikt. Ansatte vil ønske seg undervisning innenfor rammene av vanlig arbeidstid. Frivillige vil ønske undervisning på fritiden. For ansatte vil kostnadene i de fleste tilfelle være underordnet det faglige innholdet. For frivillige vil kostnadene være minst like avgjørende som det faglige innholdet.

Temaområdene som etterspørres er for en stor del felles og aktuelle for både ansatte og tillitsvalgte, og eventuelle andre. Først og fremst gjelder dette det uttalte behovet for å etablere en felles forståelse av frivillig sektor. Tverrfaglig handlingskompetanse med et felles språk og begreper, og felles forståelse av utfordringer og behov blir også etterspurt. Et annet område knytter seg til det vi kan kalle kunnskaper innenfor ulike redskapsfag som økonomi, ledelse, nettverksbygging, kommunikasjon, markedsføring og lignende.

I tillegg blir det vi kan kalle sektorkunnskap etterspurt. Dette er bransjeorientert kunnskap knyttet til ulike sektorer og samfunnsområder. Tilsynelatende er det mye felles mellom frivillige organisasjoner innenfor kultur, idrett, miljø, helse, bistand m.m., men det finnes også spesifikke temaområder for hver enkelt sektor. Deler av denne sektorkunnskapen utgjør en naturlig del av den tverrsektorielle handlingskompetansen.

3.2 ORGANISASJONENES OPPLÆRINGSBEHOV

Frivillige organisasjoner har lange tradisjoner for organisasjonsintern opplæring. Samtidig er mange frivillige organisasjoner etablert som nettopp folkeopplys-

ningsorganisasjoner med hovedmålsetting å spre kunnskap og interesse for kunst, kultur, historie og/eller lignende. Opplæringen kan ha både formell og uformell karakter, men er alltid knyttet til organisasjonenes målsettinger og aktivitetsområder. Etter hvert som det offentlige har stilt strengere krav til rapportering, budsjett og regnskap har det medført et økende antall kurs rettet mot administrative oppgaver for tillitsvalgte.

Vi finner i dag frivillige organisasjoner som også utvikler kurs for aktører utenfor de frivillige organisasjonene. Dette er ofte fagspesifikke kurs der deltakerne skoles for spesielle oppgaver, enten innenfor de frivillige organisasjonene, i skoleverket, i musikk- og kulturskolene, idretten, nærmiljøarbeid eller humanitær innsats. Få av disse kursene gir formell kompetanse, selv ikke når innholdet er godkjent på høyere nivå (høgskolenivå).

Ut fra tilgjengelig statistikk fra Voksenopplæringsforbundet var det i 2001 tilsammen 614 356 deltakere på kurs i regi av frivillige organisasjoner. Dette er kurs som er registrert i forbindelse med rapportering for å kunne motta voksenopplæringsmidler. Midlene gis til kurs på 12 timer eller mer, med fem eller flere deltakere over 14 år. Av disse kursene var det flest innenfor de estetiske fagene med 21 800 kurs og 256 156 deltakere. Innenfor de estetiske fagene er det flest kurs på musikkområdet. Den nest største gruppen finner vi innenfor organisasjons- og ledelsesfag med 111 907 deltakere. Helse, sosial og idrettsfag hadde til sammen 56 860 deltakere. Selv om disse tallene ikke sier noe om interessen for formell utdanning, sier de noe om lysten til å lære.

Statistikken viser videre at det var 54 899 deltakere på kurs på høyere nivå. For å bli godkjent som kurs på høyere nivå må studieplanen være godkjent av universitet eller høgskole.

Det er stor variasjon studieforbundene i mellom i forhold til om kursene gir formell kompetanse eller ikke. Studieforbund som Folkeuniversitetet og Akademiernes studieforbund tilbyr flere kompetansegivende kurs enn for eksempel Norsk musikkråd og Folkekulturforbundet. Dette henger sammen med organisasjonenes oppbygging og særpreg, der de to første er kompetanseorientert og de to siste aktivitetsorientert.

Statistikken gir heller ikke et fullstendig bilde av organisasjonenes opplæringsvirksomhet. Mange lokale organisasjoner arrangerer kurs uten å søke voksenopplæringsmidler, og noen kurs faller utenfor reglene for støtte. I tillegg til denne opplæringen kommer opplæring for barn og unge under 14 år. Den opplæringen er lite synlig i dag og det finnes få tall og fakta om deltakelse og omfang.

Ut fra det foregående blir det derfor tankevekkende at organisasjonene legger så lite vekt på formell opplæring som de gjør, særlig fordi det offentlige de siste årene har lagt sterk vekt på nettopp formell kompetanse.

Selv om organisasjonene har egne systemer og opplegg for organisasjonsintern opplæring inneholder tilbakemeldingene til oss også etterspørsel etter annen kunnskap. De melder også fra om at noen av opplæringstilbudene de har, kanskje kan samordnes og forvaltes av for eksempel FRISAM som nasjonale og regionale kurstilbud. Dette gjelder helst generelle kurs eller kursrekker knyttet til styrearbeid og mer administrative oppgaver.

På nasjonalt nivå har mange organisasjoner egne ansatte som etterspør kunnskap og kompetanse. Her gjelder det også behov for skoling innenfor det vi kan kalle

redskapsfag; fagområder som er viktige i det daglige administrative arbeidet. Dette kan være fag som økonomi, ledelse, markedsføring, samarbeid, kommunikasjon, nettverksbygging og lignende. Ansatte i frivillige organisasjoner etterspør også en mer overordnet kunnskap om frivillig sektor, og etterlyser et felles språk og begrepsapparat for egen aktivitet.

3.3 FRIVILLIGHETSSENTRALENE'S OPPLÆRINGSBEHOV

3.3.1 Opplæring for ansatte eller frivillige?

Telemarksforskning-Notodden sendte som nevnt en henvendelse til alle frivillighetssentralene der de ble bedt om å komme med innspill til arbeidet med forprosjektet. Det ble også åpnet for at tillitsvalgte og ansatte i frivillighetssentralene kunne ta direkte kontakt med de to prosjektansvarlige for å formidle mer utførlige innspill og spontane kommentarer direkte, noe som flere benyttet seg av. 14 frivillighetssentraler og 3 nettverksgrupper av frivillighetssentraler besvarte forespørselen skriftlig umiddelbart, noen med lengre reflekterende brev, andre i stikkordsform.

En større tilbakemelding hadde vært ønskelig, men vi mener likevel sammenholdt med annen tilgjengelig informasjon fra FRISAM og egen kunnskap om sektoren, at innholdet i tilbakemeldingene dekker sentrale behov. Ettersom tilbakemeldingene varierer sterkt i form og innhold egner de seg dårlig for statistisk bearbeiding og skjematisk oversikt. Vi nøyer oss derfor med å legge fram hovedtrekkene i tilbakemeldingene.

De aller fleste frivillighetssentralene melder at et framtidig utdanningstilbud bør tilbys lederne ved frivillighetssentralene, og at det først og fremst er disse som trenger dette. Flere mener at det i tillegg bør tilbys opplæring til de frivillige som deltar i frivillighetssentralenes arbeid. Noen mener at behovet er enda større, og peker spesielt på et udekket kunnskapsbehov om "frivilligheten" hos dem som skal forholde seg til de frivillige strukturene.

Hovedtyngden av, og de mest omfattende tilbakemeldingene fra frivillighetssentralene gjelder innspill til innholdet i en utdanning de savner og ønsker. Innspillene kan fordeles på to hovedområder; det ene om selve frivilligheten og det andre om støtte- og redskapsfag i arbeidet med å drive frivillighetssentralen og koordinere frivillig arbeid.

Mange tilbakemeldinger reiser på forskjellig måte også det fundamentale spørsmålet om hva frivillighet egentlig er, og om hvordan dette satsingsområdet har utviklet seg her i landet, der Norden også blir nevnt. De ønsker seg derfor en utdanning som kan inneholde kunnskap om frivillighet i et historisk og et komparativt perspektiv. Mange er i tillegg opptatt av å få kunnskap om gråsonene i skjæringsfeltet mellom offentlig, frivillig og privat sektor, og flere etterlyser analyser av frivilligheten med tanke på framtidig utvikling og tilrettelegging. Mange av informantene peker på dette som viktig kunnskap også for samarbeidspartnere, for de som skal forholde seg til frivillige strukturer, særlig innen offentlig sektor.

3.3.2 Om redskapsfagene

Svarene fra frivillighetssentralene avdekker en overraskende stor og massiv etterspørsel etter kunnskap innen offentlig forvaltning og økonomisk- administrative fag. De fleste av de som har svart etterspør kompetanseutviklingstilbud fra fagområdene ledelse og organisasjonspsykologi, etikk, planlegging, markedsføring og økonomi/budsjettering. Mange ønsker spesielt mer kunnskap om prosjektarbeid og tverrfaglig metodikk eller handlingskompetanse. Likevel, før vi konkluderer, må vi igjen få minne om at det totalt kom inn få svar, men at de som kom, kom raskt og spontant. Det kan derfor være grunn til å tro at de som har svart er de som opplever de største behovene for utdanningspåfyll, men at de nødvendigvis ikke er representative for de som ikke har svart.

3.3.3 Utdanningsstruktur og –nivå

Av tilbakemeldingene fra informantene våre uttrykte de aller fleste at de ønsket et framtidig utdanningstilbud for frivillig sektor organisert som frittstående moduler, med full frihet til både å ta enkeltstående moduler og til å kunne bygge videre på som hele studier. Det kom også fram ønsker om å få tilgang til mulige nordiske moduler. Ønsket om et desentralisert og helst nettbasert framtidig kompetanseprogram for frivillig sektor ble nevnt av mange. I noen av svarene ble det også bedt om at et framtidig tilbud også måtte kunne søkes av de frivillige medarbeiderne i sektoren. En informant presiserte eksplisitt at et utdanningstilbud måtte være uten ekstra private kostnader for at det skulle være interessant for vedkommende.

Svært mange av informantene gav begeistret tilbakemelding på selve forespørselen, og på muligheten for tilrettelegging for et utdanningsprosjekt for frivillig sektor. Det ble gitt uttrykk for at det finnes et stort oppsamlet kompetansebehov, og at forventningene til det videre arbeidet med å realisere utdanningsplanene er store. Enkelte andre uttrykker mer skepsis og har motforestillinger som går ut på frykt for å skade selve frivilligheten ved utdanning og profesjonalisering.

4. RELEVANTE UTDANNINGSTILBUD

Å lokalisere og eventuelt utvikle det skisserte kunnskapsfeltet for frivillig sektor forutsetter oversikt over hva som allerede finnes av relevante studietilbud i universitets- og høgskolesektoren her i landet, og helst også hvilke planer som kan ha relevans for feltet.

Telemarksforskning-Notodden har derfor i forbindelse med dette prosjektet sendt forespørsel til norske universitet og statlige høgskoler for å få oppdaterte oversikter over eksisterende relevante studietilbud og planer. Tilbakemelding kom pr. brev eller e-post fra 20 statlige høgskoler, 3 universiteter og Norges Musikkhøgskole. Sammen med annen tilgjengelig kunnskap og informasjon, gir dette materialet et godt bilde av dagens tilbud, og i noen grad også av framtidige planer.

Det finnes mange studietilbud ved høgskoler og universitet som inneholder relevante fagkomponenter i forhold til avdekkede behov. Når vi i det videre bare presenterer fire høgskolemiljø er dette fordi disse peker seg ut med et bredt fagtilbud og har tradisjoner for samarbeid med praksisfeltet. Erfaring fra samarbeid med praksisfeltet er spesielt viktig for å kunne utvikle gode tilbud rettet mot frivillig sektor. Disse høgskolemiljøene tilbyr også tilrettelagte tilbud som kan følges på deltid og ved bruk av nettbasert undervisning i kombinasjon med samlinger. Høgskolene har også alle utviklet nye studietilbud ut fra offentlige ønsker og føringer (se kap. 2). Det ligger dessuten godt til rette for at disse høgskolene sammen kan bygge opp felles FoU-aktivitet med relevans for frivillig sektor.

Før vi går inn på presentasjonen av høgskolene gir vi en kort presentasjon av rammene rundt kvalitetsreformen som iverksettes fra høsten 2003.

4.1 DEN NORSKE KVALITETSREFORMEN

Høyere utdanning i Norge gjennomgår nå en omorganisering og tilpasning i tråd med rammene i kvalitetsreformen. Omorganiseringen vil åpne for nye og endrede studietilbud innenfor de fleste fagfelt.

Kvalitetsreformen er en omfattende reform av høyere utdanning i Norge, vedtatt av Stortinget 12. juni 2001. Sentralt i reformen står ny gradsstruktur, tettere oppfølging av studentene, nye eksamens- og evalueringsformer, ny studiestøtteordning og økt internasjonalisering. Reformen endrer oppbyggingen av utdanning ved universiteter og høgskoler.

For avsluttende studier innføres grader på lik linje med benevnelsene i utlandet; **Bachelor** for lavere grad med en beregnet studietid på tre år, og **master** for høyere grad med beregnet studietid to år utover bachelor. Etter avsluttet mastergrad kan studenter taes opp til et treårig doktorgradsstudium (Ph.D.). Fra høsten 2003 vil den treårige graden bachelor (lavere grad) og den toårige graden master (høyere grad) erstatte de fleste av dagens eksisterende grader og yrkesutdanninger på høyere nivå. Hovedregelen er at alle studier nå skal følge en 3 år + 2 år modell (evt. et femårig integrert løp). Enkelte studier er unntatt fra den nye gradsstrukturen og får beholde eksisterende studielengde og grad. Det gjelder blant annet lærer-, kunstfag- og noen profesjonsutdanninger. Det gjøres også unntak for allmennlærerutdanningen, som fortsatt skal være fireårig, men som også inngår i det nye gradssystemet når det gjelder gradsbenevnelse. Noen kunstutdanninger vil også få fireårig bachelorgrad.

Studenter som ønsker en bachelorgrad må fullføre og bestå et gitt studieprogram, eller sette sammen studier etter retningslinjer gitt av lærestedet. Studieåret er normalt 10 måneder delt inn i to semestre. Det innføres nytt karaktersystem med en gradert skala fra A til E for bestått eksamen, og F for ikke bestått. Dagens vektallssystem erstattes med studiepoeng. Et fullt studieår er normert til 60 studiepoeng, og normal arbeidsmengde for en heltidsstudent er 30 studiepoeng pr. semester, eller 60 studiepoeng pr. år. 60 studiepoeng tilsvarer tidligere 20 vektall, tilsvarende tidligere grunnfag og årsstudium.

Et høgskolekandidatprogram går over to år med 120 studiepoeng. Ferdige utdannede kandidater får tittelen høgskolekandidat.

Både den nye karakterskalaen og innføringen av studiepoeng er i samsvar med det europeiske ECTS-systemet (European Credit Transfer System), noe som gjør det lettere for studentene å legge inn studier i utlandet som del av sin utdanning. Stortinget uttalte under behandlingen av kvalitetsreformen at alle høyere utdanningsinstitusjoner burde tilby studenter som ønsket det, et studieopphold i utlandet som del av et gradsstudium.

De fleste universiteter og høgskoler legger opp til faste studieløp. Studentene søker seg inn på et fastsatt studieprogram som fører fram til en bestemt bachelorgrad. En viktig målsetning for bachelorprogrammene er at graden skal kvalifisere til en yrkeskarriere og samtidig kvalifisere for videre studier. Det 3-årige studieløpet kan være tverrfaglige og inneholde emner fra mer enn ett fakultet eller en avdeling. Studentene kan også, innenfor gitte rammer, selv sette sammen studieløp utenfor tilrettelagte programmer.

Fra høsten 2002 sto alle statlige universiteter og høgskoler fritt til å etablere og nedlegge studietilbud innenfor rammene av bachelorgraden. Enkelte av institusjonene tildeler friere bachelorgrader hvor studentene ikke følger et fast studieløp, men selv velger fag som kan settes sammen til en bachelorgrad. Det innebærer at dagens sentrale bestemmelser om krav til bredde og fordypning i lavere grad faller bort, og at slike krav dermed må fastsettes av den enkelte institusjon. Når det gjelder mastergraden fastsetter Utdannings- og forskningsdepartementet rammene for denne.

En sentral kvalitetsdimensjon ved reformen er at institusjonene skal gi studentene tettere oppfølging med løpende evaluering underveis i studiet. Stortinget vedtok ved behandlingen av Kvalitetsreformen (12. juni 2001) å be regjeringen legge til grunn at:

”Oppfølginga av den einskilde student skal seinast frå og med haustsemesteret 2003 styrkast vesentleg, mellom anna med meir seminarundervisning og individuell vegleiing på lågare grad.”

Her forutsettes det at institusjonene både alene og sammen, viser kreativitet i å utvikle hensiktsmessige og velfungerende ordninger som kan gi reformen innhold og realisere Stortingets intensjoner.

Nye vurderingsformer med mer individuell veiledning og individuelle utdanningsplaner skal innføres. Ved studiestart skal institusjonen og studenten underskrive en gjensidig forpliktende utdanningsplan med bestemmelser om institusjonenes ansvar og forpliktelser overfor studenten, og studentens forpliktelser overfor institusjonen og medstudenter. Dette gjelder også studenter som planlegger å studere med redusert progresjon (deltidsstudenter). I disse tilfellene vil det være

viktig at utdanningsplanen så presist som mulig fastsetter hvilke læringsmål som forutsettes oppnådd til hvilken tid.

De private høyskolene er ikke lovpålagt å innføre reformen på lik linje med de statlige institusjonene, men de fleste har valgt å innføre reformen etter samme mønster og tidsskjema som de statlige institusjonene.

4.2 RELEVANTE UTDANNINGSTILBUD

Vi vil i det følgende fokusere på fire utvalgte høyskolemiljø: **Høgskulen i Volda, Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Telemark**. De har alle allsidig sammensatte utdannings- og forskingsmiljøer med stor faglig diversitet innen samfunnsfag, økonomisk administrative fag, sosial- og helsefag og kulturfag. Alle fire har dessuten omfattende erfaring med deltids- og i noen grad også Internettbasert etter- og videreutdanning, knyttet opp til sentrale fagområder for frivillig sektor. I tillegg har disse høyskolene relevante fagutdanninger og bachelorutdanninger som kan bygges videre på til masterutdanning.

Betegnelsen **etterutdanning** brukes for dagskurs, seminar og kursrekker som ikke gir formell kompetanse. Slike kurs blir finansiert med deltakeravgift, eller ved at for eksempel arbeidsgiver kjøper kursene som oppdrag. Kurs kan legges til forskjellige steder etter nærmere avtale og behov. Noen kurs har nettstøtte i tillegg til samlinger.

Betegnelsen **videreutdanning** brukes for studier som gir formell kompetanse i form av studiepoeng. Slike studier blir finansiert både med og uten studieavgift, eller de kan kjøpes som oppdrag. Studiene blir lagt til ulike steder etter nærmere behovsvurdering. Undervisningen blir gitt i samlinger, enten konsentrert til uker eller helger. Noen tilbud har nettstøtte i tillegg, og noen er rent nettbaserte uten samlinger.

FRISAM har delt inn frivillighetssentralene i fire regioner. I disse er det utviklet tradisjoner for nettverkssamarbeid og det gjennomføres felles samlinger der også kompetanseutvikling står sentralt. Regionene har følgende inndeling:

Region 1: Akershus, Buskerud, Hedmark og Oppland

Region 2: Oslo, Østfold, Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder

Region 3: Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal

Region 4: Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark

Høyskolene i Volda, Bodø, Lillehammer og Telemark er alle plassert sentralt i hver sin FRISAM-region. Valget av disse fire høyskolene underbygger dermed vår anbefaling om at FRISAM ber om et samarbeid med disse utdanningsinstitusjonene med tanke på å etablere en framtidig regionalisert utdannings- og opplæringsvirksomhet for frivillig sektor. Det ligger også til rette for at disse høyskolene sammen kan etablere et utdanningsnettverk i tverrfaglig praksisrettet utdanning (jfr. forslaget i folkehelsemeldingen s. 29).

Volda er kjent for sin sterke folkeopplysningstradisjon ved sine utdanningsinstitusjoner. Høgskulen i Volda har også i dag en fagprofil der frivillig sektor er definert som målgruppe for flere av studietilbudene. I oversikten som følger går det fram at Høgskulen i Volda relaterer store deler av sine studier nettopp mot frivillig sektor.

Vi anbefaler derfor FRISAM å starte utdanningssamarbeidet med Høgskulen i Volda. Høgskulen i Volda får derfor også den mest omfattende presentasjonen i denne rapporten.

4.2.1 Høgskulen i Volda

Fagmiljøet ved Høgskulen i Volda (HVO) representerer et bredt kompetansefelt og kan skreddersy kurs og studietilbud for en rekke formål knyttet til praktisk-estetiske fag, lærerutdanning, mediefag, språk, historie og sosial- og samfunnsfag. HVO tilbyr et vidt spekter av studier på deltid. Det er mulig å sette sammen flere mindre emner til et sammenhengende utdanningsløp over lengre tid.

Kontoret for etter- og videreutdanning (KEV) gir tilbud om fornying og ny kunnskap til voksne ut fra behov for kompetanse i samfunn og arbeidsliv. Tilbudene kjennetegnes av fleksibilitet og kvalitet, og gis i form fra dagskurs til seminarer og deltidsstudium.

Høgskulen i Volda har en rekke utdanningstilbud som kan gi relevant kompetanse for arbeid i frivillig sektor. HVO oppgir i sitt svar på vår henvendelse at flere kandidater fra disse utdanningene faktisk jobber i feltet i dag.

Barneverns- og sosionomutdanningen ble etablert i 1971 som en utdanning for organisasjonslivet under navnet "Organisasjon og velferd". Studiene er senere tilpasset de etablerte profesjonsutdanningene, men flere kandidater har likevel gått til frivillig sektor.

HVO har også lærerutdanning, informasjonsutdanning, animasjonsutdanning, media, IKT og designutdanning. Media og IKT gir bl.a. tilbud om en treårig utdanning for studenter som vil arbeide med medie- og IKT-relaterte oppgaver i skoleverket. Studiet har en mediepedagogisk profil og tilbyr relevant kompetanse for ungdomsarbeidere m.fl.

Innenfor fagområdene Litteratur og kultur har Volda opprettet en ny litteraturbachelor som gir undervisningskompetanse, men som også kan profileres mot arbeid i presse og forlag, internasjonalt og tverrkulturelt samarbeid.

Volda har også utdanningstilbud rettet mot språk, kommunikasjon, historie, kultur og samfunn. Det er dessuten etablert en ny bachelorutdanning som kan rettes inn mot frivillig sektor og lokalt kulturliv, en yrkesrettet treårig bachelorutdanning som retter seg mot skolen, musikk- og kulturskolen og frivillig musikkliv (korps, kor osv.).

Volda har helt siden oppstarten av Distriktshøgskulen i Volda, hatt utdanning til den kirkelige sektoren. Disse utdanningene har også i stor grad rekruttert til de frivillige kristelige organisasjonene, og da særlig ungdomsarbeidere. Utdanningene er nå organisert som to treårige bachelorprogram. Det finnes i tillegg utdanningstilbud rettet inn mot kirkelige stillinger som kateket og kirkeverge. Disse vil også være aktuelle for de frivillige organisasjonene.

HVO har treårig bachelorprogram i kroppsøving og friluftsliv som bl.a. er rettet inn mot arbeid i frivillig og organisert idrett- og friluftsliv.

Innenfor planlegging og administrasjon er det et treårig bachelorprogram som er rettet inn mot offentlig forvaltning. Mange av kandidatene fra dette studiet går til frivillig sektor.

Høgskolen arbeider dessuten i nær kontakt med fylkeskulturkontoret og utdanningskontoret med tilbud rettet mot arbeidet med "Den kulturelle skulesekken". Flere kurs- og utdanningstilbud i denne sammenhengen kan også være aktuelle i vår sammenheng.

HVO har mastergradsutdanning i nynorsk skriftkultur. Denne utdanningen gir bred kulturkompetanse og kvalifiserer for arbeid i fagstillinger i offentlig og privat kultursektor, kulturadministrasjon og kulturformidling. Mange av bachelorprogrammene som er nevnt danner også grunnlag for opptak til mastergradstudium.

Når det gjelder **etter- og videreutdanning** vil en lang rekke av de modulene som inngår i de treårige programmene være aktuelle for tilsatte i frivillig sektor, og modulene vil på visse vilkår kunne tas enkeltvis. Når det gjelder særskilte etter- og videreutdanninger kan det nevnes:

- Lokal planlegging og Agenda 21 (30 studiepoeng), med særlig vekt på livskvalitet og økologisk og sosial/kulturell bærekraft, vekesamlinger
- Forvaltningsarbeid (15 studiepoeng), nettbasert
- Kriminalitetsforebygging i et samfunnsperspektiv (30 studiepoeng), vekesamlinger
- Livsløpsperspektiv i planleggingen (30 studiepoeng), vekesamlinger.
- Mat og matkultur (15 + 15 studiepoeng), samlinger
- Rus og avhengighetsproblematikk, del I og II (30 + 30 studiepoeng), med særlig vekt på situasjonen for ungdom, vekesamlinger
- Diverse tilbud i organisasjon og ledelse
- Kurs i veiledning

Høgskulen i Volda har flere videreutdanninger i gang, flere med deltidsundervisning. Noen av de kan gjøres tilgjengelige for studenter fra frivillig sektor alt studieåret 2002/2004. Enkelte av disse er gratis.

4.2.2 Høgskolen i Bodø

Høgskolen i Bodø (HBO) er Nord-Norges største høgskole med en etablert posisjon som undervisnings- og forskningsinstitusjon. Høgskolen omfatter den tidligere Nordland sykepleierskole, Bodø lærerhøgskole og Høgskolesenteret i Nordland. HBO har organisert fagmiljøene sine inn i Avdeling for fiskeri- og naturfag, Avdeling for helsefag, Avdeling for lærerutdanning og Avdeling for samfunnsfag. Høgskolen har eget senter for etter- og videreutdanning, senter for profesjonsstudier og senter for journalistikk. I tillegg er SKUR (Statens Kunnskaps- og Utviklingssenter for helhetlig rehabilitering) plassert i Bodø. Høgskolen har sitt hovedsete i Bodø med filialer i Mo i Rana og Stokmarknes. Det er også undervisning i Steigen, Tysfjord, Sør-Helgeland og ved Vensmoen studiesenter.

Studiene ved Høgskolen i Bodø spenner over mange fagområder med tilbud på ulike nivå fra grunnleggende studier til doktorgradstudier. Studietilbudene er både yrkesrettede og fagrettede.

Høgskolen i Bodø har et særlig ansvar for å bidra til kompetanseheving for befolkningen i regionen, og etter- og videreutdanning er et erklært satsingsområde. SEVU (Senter for etter- og videreutdanning) har som hovedoppgave å markedsføre og gjøre høgskolens utdanningstilbud tilgjengelig for så mange som mulig. SEVU kan utarbeide undervisningstilbud til både enkeltpersoner, bedrifter, institusjoner og etater.

SKUR er direkte underlagt Sosial- og helsedirektoratet, og ble opprettet som et 5-årig prosjekt etter forslag i St.meld. nr. 21 (1998-99): Om ansvar og meistring – Mot ein heilskapeleg rehabiliteringspolitikk. Høgskolen i Bodø er sammen med Nordlandsforskning tildelt vertskapsfunksjon. Flere kurs og studietilbud er knyttet til SKUR.

Høgskolen i Bodø oppgir i sin studiepresentasjon at i tillegg til kurs og studier som allerede finnes ved høgskolen, kan spesialopplegg utvikles for oppdragsgivere ut fra spesielle behov innenfor høgskolens fagområder. I samråd med oppdragsgiver kan kursene og studiene gjennomføres:

- desentralisert - gjerne på arbeidsplassen
- på deltid - tilpasset ønsket gjennomføringstakt
- via Internett
- med innhold som i størst mulig grad tar utgangspunkt i deltakernes arbeidserfaring

Et eksempel på et samlingsbasert deltidsstudium ved HBO er kurset ”Offentlig saksbehandling (30 studiepoeng), basert på bruk av Internett og med arbeidsplassen som læringsarena. Studiet består av 3 studieemner ((1) Saksbehandling, juss og offentlig rett, (2) Etikk og kommunikasjon og (3) Prosjektledelse) som til sammen utgjør et helhetlig studium. For hver av de 3 studieemnene blir det holdt lokale samlinger på til sammen 5 dager fordelt på vår og høst.

4.2.3 Høgskolen i Lillehammer

Høgskolen i Lillehammer har også et bredt sammensatt fag- og studiemiljø, der kultur, sosial- og helsefag, pedagogiske fag og økonomisk- administrative fag inngår. Høgskolen i Lillehammer er administrativt delt inn i Grunnenhet for TV-utdanning og filmvitenskap, Den norske filmskolen, Avdeling for helse og sosialfag (AHS) og Avdeling for samfunnsvitenskap (ASV).

Høgskolen i Lillehammer har flere studier som vil være av interesse for kompetanseoppbygging for frivillig sektor. Studier ved ASV er preget av en bred samfunnsvitenskapelig orientering, der fag som økonomi, organisasjon og ledelse står sentralt sammen med fag innenfor det humanistiske området og samfunnsanalyse. Avdelingen tilbyr både yrkesrettede anvendte studier og tradisjonelle disiplindefag.

AHS utdanner barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere. Felles overordnet mål for de tre studieretningene er at de skal gi et helhetsperspektiv på helsemessige og sosiale problem, brukerperspektiv på tjenestene i helse- og sosialsektoren og et forebyggende perspektiv. Avdelingen har også etablert videreutdanning i veiledningspedagogikk og helserett, Empowerment på norsk, samt veiledning og velferd.

Høgskolen i Lillehammer har eget etter- og videreutdanningscenter, Senter for livs-lang læring (SELL). I samarbeid med fagmiljøene ved høgskolen har SELL utviklet en lang rekke studietilbud tilpasset ulike målgrupper og studiesituasjoner. Hovedhensikten har vært å forene det beste fra tradisjonell undervisning med fjernundervisning gjennom disse tilbudene.

Stadig mer av innsatsen til SELL rettes mot større eller mindre internopplæringsprosjekter for eksterne oppdragsgivere. SELL utvikler skreddersydde opplærings-tilbud i samarbeid med oppdragsgivere, men tilbyr også fleksible studier på det åpne markedet. Et eksempel er deltidsstudiet "Kultur og kommunikasjon" (15 studiepoeng), et nytt studium i flerkulturell forståelse. Dette studiet skal bidra til å oppøve den enkeltes evner til å finne fram til bakgrunnskunnskaper hun/han til enhver tid vil trenge i sin profesjon, i sin rolle som student, som ansatt i det offentlige eller private, eller som medlem av en frivillig organisasjon, nabo osv. Hovedpilarene i studiet er kultur og kommunikasjon og skjæringspunktet mellom disse. Praksisfeltet er basis for studiet.

4.2.4 Høgskolen i Telemark

Høgskolen i Telemark (HiT) har et svært allsidig tilbud både av fag- og studiemiljøer, fordelt på de fire studiestedene Bø (Avdeling for allmenne fag), Notodden/Rauland (Avdeling for estetiske fag, folkekultur og lærerutdanning) og Porsgrunn (Avdeling for helse- og sosialfag og Avdeling for teknologiske fag).

Fagmiljøene ved HiT tilbyr samlet et vidt faglig spekter i form av ulike utdanningstilbud på bachelor- og masternivå, spredt på fagområder som estetiske fag, kunst- og musikkfag, idretts- og friluftsfag, samfunns- og kulturfag, natur- og miljøfag, informasjonsteknologi og informatikk, helse- og sosialfag, allmenn-, førskole- og faglærerutdanning, humanistiske fag, historie, språk og litteratur, ingeniørfag, økonomi- og administrasjonsfag m.fl.

Etter- og videreutdanning er også et viktig område for HiT. Høgskolen representerer stor faglig bredde i sin etter- og videreutdanning og kan tilby kurs og studier innenfor de fleste fagområdene i form av

- fleksible studietilbud
- kurs utviklet i dialog med brukerne
- korte kurs og fagseminarer
- bedriftsinterne programmer

Kontoret for etterutdanning (KfE) formidler behov for ulike typer deltidstilbud mellom fagmiljøene ved HiT og offentlig og privat sektor.

Mange i frivillig sektor i dag har studiebakgrunn fra deltidstudiene i kulturarbeid i Bø (etablert i 1988). I Porsgrunn finnes eksempler på mer tverrfaglige deltidstudier som også kan være relevante for frivillig sektor, bl.a. videreutdanningstilbudet Kultur for helse og Tverrfaglig veiledning i et kultur og helse-perspektiv (for tilsatte i Porsgrunn kommune).

Kulturstudiene i Bø er del av et nordplusnettverk for kulturstudier bl.a. sammen med Aarhus Universitet ved Center for Tværestetiske Studier, Syddansk Universitet, Odense ved Center for kulturstudier. Dette nettverket har inneværende år søkt og fått innvilget støtte til et innledende pilotprosjekt om **Kulturkompetanse og**

frivillighet. En planleggingsgruppe fra Odense, Århus og Telemark starter derfor opp arbeidet med å utvikle fagområdet kulturkompetanse og frivillig organisering gjennom etablering av et fellesnordisk kurs på området høsten 2003. Fagområdet vil etter hvert kunne integreres i studieprogram og læreplaner for kulturstudenter og andre i Norden, og danne basis for et nytt fellesnordisk fagområde om frivillighet.

Initiativet for å utvikle det nye fagfeltet kommer fra Center for Kulturstudier i Odense ved centerleder Johs. Nørregaard Frandsen, som har særlige gode forutsetninger for teoretisk utvikling av et nytt fagfelt om frivillighet og kulturkompetanse. Det ligger også godt til rette for et nært samarbeid mellom pilotprosjektet og FRISAM og FRISAMs nordiske søsterorganisasjoner i utviklingen av det nye fagfeltet (se kap 1.1.3).

Det nye fagfeltet vil også imøtekomme behov som ble etterlyst fra norsk og nordisk frivillig og offentlig hold i forbindelse med FNs år for frivillighet i 2001, og likeså i forbindelse med norsk og nordisk oppfølging av FNs konferanse for bærekraftig utvikling i 2002.

5. ANBEFALING

- Det anbefales at FRISAM sentralt tar kontakt med Høgskulen i Volda med tanke på et utdanningssamarbeid for frivillig sektor i løpet av studieåret 2003-2004. Målsettingen med denne kontakten er i første omgang en tilrettelegging av relevante eksisterende deltids etter- og videreutdanningstilbud innen ledelse, planlegging og forvaltningsfag for studenter fra frivillig sektor.
- Det anbefales at FRISAM sentralt, sammen med regionsnettverkene for frivillighetssentralene, initierer et utdanningssamarbeid med Høgskulen i Volda, Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Telemark med tanke på regionvis utvikling av nettbaserte deltidsmoduler tilpasset behov i frivillig sektor, der frivillighetssentralenes regionale nettverkskonferanser kan inngå som fellesarena for studiesamlinger.
- Det anbefales at FRISAM med basis i regional studieutvikling av deltidstilbud for frivillig sektor sammen med Høgskulen i Volda, Høgskolen i Bodø, Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Telemark, tar initiativ til å utvikle et nasjonalt utdannings- og FoU-nettverk på området.
- Det anbefales at FRISAM tar kontakt med sine nordiske søsterorganisasjoner med tanke på felles satsing på et FoU-samarbeid med nordiske universitets- og høgskolemiljø for å få utviklet et felles nordisk fagområde om og for frivillig sektor i Norden.
- Det anbefales at FRISAM tar kontakt med Kommunenes Sentralforbund for å drøfte felles kompetansebehov i forhold til samhandling mellom lokal frivillig og offentlig sektor.

6. REFERANSER

- Baklien, Bergljot og Carlson, Yngve: Helse og kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsing på kultur som helsefremmende virkemiddel. NIBR. Prosjektrapport 2000:11
- Befring, Edvard: Oppvekst og læring. Eit sosialpedagogisk perspektiv på barns og unges vilkår i velferdssamfunnet, Det Norske Samlaget, Oslo 1997
- Festervoll, Åse Vigdis: Levende bygder og godt bymiljø. Mer enn næring og infrastruktur. NMRs småskriftserie nr. 14, 2000
- Festervoll, Åse Vigdis: De kan de vil og de får det til. Ungdom som konsertarrangør. NMRs småskriftserie nr. 15, 2000
- Festervoll, Åse Vigdis: Kultur og helse. I spill for det gode liv. Kommuneforlaget 2001
- Frivillig innsats i Norge, FRISAM 2003
- Fugelli, Per: Det medisinske klasseseminar. Universitetsforlaget, Oslo 1982
- Henriksen, Skov, Lars og Ibsen, Bjarne (red.): Frivilligheds udfordringer – nordisk forskning om frivillig arbeid og frivillige organisationer. Odense Universitetsforlag 2001
- Hjære, Mette og Mikkelsen, Flemming: Den frivillige sektor bidrag til integration af flyktninge og indvandrere i Norden. Nordisk Ministerråd, ANP 2003:707
- Innst. S. nr. 101 (1998-99): Innstilling fra familie- og administrasjonskomiteen om statens forhold til frivillige organisasjoner. Styrking av aktivitet i lokale frivillige organisasjoner
- Innst. S. nr. 230 (2002-2003): Folkehelsepolitikken
- Kloster, Elisabeth, Lidén, Hilde og Lorentzen, Håkon: Frivillighetsentralen. Resultater, erfaringer, forandringer. ISF Rapport 2003:4
- KOU debatthefte 2002:1, Velferds-Norge skifter ham. Kravet til mangfold og valgfrihet øker
- Kultur, Natur og Helse i FNs Frivillighetsår. Konferanserapport NaKuHel, 2002
- Kultur og helse – videreføring av den nasjonale satsingen. NTF, Arbeids Notat 2003:1
- Kvalitetsreformen. Utdannings- og forskningsdepartementet 2002, <http://odin.dep.no/ufd/norsk/utdanning/hogreutdanning/kvalitetsreformen/index-b-n-a.html>
- Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU), Norsk amatørteaterråd (NAT) og Norsk musikkråd (NMR): Fra mangfold til enfold? Kulturorganisasjonene i en brytningstid. NMRs småskriftserie nr. 9/ LNU's rapportserie nr. 2 – 1997
- Læreplan for grunnskolen (L97), Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1996
- Norsk musikkråd: Nye tider? Nye muligheter? Frivillig kulturarbeid i klemme. NMRs småskriftserie nr. 11
- NOU 1988:17 Frivillige organisasjoner
- NOU 1998:18 Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunen
- NOU 2003:16 I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle.
- Skirbekk, Gunnar: Undringa. Universitetsforlaget. Oslo 2002
- St.meld. nr. 61 (1991-1992) Kultur i Tiden
- St.meld. nr. 27 (1996-97) Om statens forhold til frivillige organisasjoner
- St.meld. nr. 44 (1997-98) Tilleggsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner
- St.meld. nr. 21 (1998-1999) Ansvar og meistring. Mot ein heilskapleg rehabiliteringspolitikk
- St.meld. nr. 14 (1999-2000) Idrettslivet i endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet.
- St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet
- St.meld. nr. 39 (2001-2002) Om oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge

St.meld. nr. 16 (2002-2003) Resept for et sunnere Norge. Folkehelsepolitikken

St.meld. nr. 38 (2002-2003) Den kulturelle skolesekken

St.meld. nr. 39 (2002-2003) "Ei blot til Lyst" Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen

St.prp. nr. 1 (2002-2003)

Tilstandsrapport 2003. Om idrett og fysisk aktivitet i Norge. Akilles 2003

Tjelflaat, Torill og Clifford, Graham: Ansvar eller egeninteresse? Unge voksnes forhold til frivillig aktivitet. Rapport nr. 6 i skriftserien til Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge. 1999

Wollebæk, Dag, Selle, Per og Lorentzen, Håkon: Frivillig innsats. Sosial integrasjon, demokrati og økonomi. Fagbokforlaget 2000

Wollebæk, Dag og Selle, Per: Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i endring. Fagbokforlaget 2002

Østeraas, Bjørn Tore: Levende lokalsamfunn. Gyldendal 2002

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.